

Agnes Syrstadeng

# En analyse av hvordan jordbruket fremstilles i lærebøker i samfunnsfag på mellomtrinnet.

Masteroppgave i Grunnskolelærerutdanning 1.-7. trinn  
masterstudium (5-årig)

Veileder: Oddveig Storstad

Mai 2022



Agnes Syrstadeng

# **En analyse av hvordan jordbruket fremstilles i lærebøker i samfunnsfag på mellomtrinnet.**

Masteroppgave i Grunnskolelærerutdanning 1.-7. trinn  
masterstudium (5-årig)  
Veileder: Oddveig Storstad  
Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet  
Institutt for lærerutdanning



## Sammendrag

Dette er en masteroppgave som tar for seg hvordan jordbruket fremstilles på mellomtrinnet. Temaet for oppgaven er altså jordbruk og fremstillingen av jordbruket i skolen. For å finne svar på dette er det foretatt en analyse av fem lærebøker i samfunnsfag for 5. og 6. trinn. For å finne ut hvordan jordbruket fremstilles har teori om oppfatninger av dagens samfunn stått sentralt. Sammen med oppfatninger av hva en god lærebok er og sosial konstruksjon. Ved analyse av dataene fra lærebøkene kom det fort frem at det sto relativt lite om landbruk i dem. På tross av dette ble det gjort en rekke funn i datamaterialet. Det er tre funn som utmerker seg. Det første og kanskje største funnet er at det ligger en oppfatning om at jordbruket er noe vi hadde før. Dette gjennom at størsteparten av datamateriell fra lærebøker henviser til jordbruket i fortid og at det står nesten ingenting om hvordan vi produserer mat i dag. Det andre funnet er at jordbruket fremstilles som en klimaversting. Kyr på beite blir satt sammen med et fly og en oljeplattform. Produksjon av mat nevnes spesielt når det skrives om hva som slipper ut klimagasser. Det siste store funnet er fremstillingen av jordbruk som noe idyllisk. For eksempel gjennom en illustrasjon av en dame i stråhatt og overall som kjører en traktor som minner om tegneseriefiguren gråtass, eller det idylliske ved at de levde av maten de produserte selv før i tiden.

## Summary in English

This is a master's thesis that deals with how agriculture is portrayed for children in the last three years of primary school in Norway. The theme for the thesis is agriculture and the presentation of agriculture in schools. To find answers to this, an analysis has been made of five textbooks in social studies for 5th and 6th grade. To find out how agriculture is presented, the theory of perceptions of today's society has been central. Along with perceptions of what a good textbook is and social construction. When analysing the data from the textbooks, it quickly emerged that there was relatively little about agriculture in them. Despite this, several findings were made in the data material. There are three findings that stands out. The first and biggest finding is that there is a perception that agriculture is something we had before. This is because most of the material from textbooks refers to agriculture in the past and there is almost nothing about how we produce food today. The second observation is that agriculture is presented as a climate aggravation. Cows on pasture are put together with an aircraft and an oil platform, food production is mentioned especially when it is written about what emits greenhouse gases. The last great find is that agriculture is portrayed as something idyllic. For example, through an illustration of a lady in a straw hat and overalls driving a tractor reminiscent of the cartoon character "Gråtass", or the idyllic in that they lived on the food they produced themselves in the past.

## Forord

Å skrive en mastergrad har lenge vært noe som har virket fjernt for meg. Jordbruk og fremstillingen av jordbruket i samfunnet er noe som opptar meg. Jeg er oppvokst på gård og har til stadighet møtt personer som ikke har hatt den samme kunnskapen eller oppfatningen av jordbruket som jeg selv har. Men det var ikke før jeg var på praksis på en byskole jeg virkelig begynte å lure. Elevene hadde kun sett en ku på TV og det bildet de fikk på jordbruket gjennom lærebøkene var ikke det samme bildet som jeg hadde på jordbruket. Selv om jeg har skrevet oppgaven alene og alle svakheter i den er noe som kun ligger på min kappe vil jeg takke. Jeg vil takke to av mine medstudenter som har jobbet på sine egne masteroppgaver. Ida Sofie Logan og Jo Amund Skårholdt, tusen takk for gode diskusjoner, støtten og tryggheten ved å alltid ha noen å be om råd eller bare prate med om arbeidet. Å ha noen som står i samme situasjon å støtte seg på er gull verdt.

Jeg ønsker spesielt å takke min veileder Oddveig Storstad. Den entusiasmen du visste da jeg først kom med forslag til prosjektet var smittende. Takk for god veiledning og ikke minst takk for at du har bygget min selvtillit. Jeg har gledet meg til veiledning fordi du er oppriktig interessert i jordbruk og mitt innhold.

Til slutt ønsker jeg å takke venner, familie og nåværende arbeidsgiver. Takk til Ola Krogstad og Sya Maskin AS for at jeg har fått lov til å jobbe med oppgaven på kontoret og bruke kontorfasilitetene til Sya Maskin AS under mitt arbeid. Takk til min mor for korrekturlesning og støtte. Sist, men ikke minst takk til min kjæreste for hjelp med engelsk grammatikk i sammendraget på engelsk og at du har holdt ut med en som har snakket mye om oppgaven det siste halve året.

# Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse .....	3
Liste over figurer .....	5
<b>1.0 Innledning.....</b>	<b>6</b>
<b>2.0 Teori.....</b>	<b>8</b>
2.1 Evolusjonsteori.....	8
2.2 Beskrivelse av vårt samfunn.....	9
2.3 Perspektiver på samfunnet .....	11
2.4 Matproduksjon.....	12
2.5 “Den gode” lærebok .....	12
2.6 Rural gentrifisering og kommodifiseringsideologi .....	13
<b>3.0 Metode .....</b>	<b>15</b>
3.1 Valg av empiri.....	15
3.2 Innsamling av data .....	15
3.3 Innsnevring av kategorier .....	16
3.4 Analyse og bruk av forskningslitteratur .....	16
3.5 Min posisjonalitet .....	17
3.6 Svakheter i oppgaven og hva kunne vært gjort annerledes .....	17
<b>Reliabilitet.....</b>	<b>17</b>
<b>Validitet .....</b>	<b>18</b>
<b>Generalisering .....</b>	<b>18</b>
<b>4.0 Analysen .....</b>	<b>20</b>
4.1 Presentasjon av data .....	20
Antall ord.....	20
Historie .....	20
Normer .....	22
Klima.....	23
Konflikt .....	24
Ressurser .....	25
Samfunn .....	26
Geografi.....	28
Jobber i dag .....	29
4.2 Diskusjon av data .....	29
Perspektiver i samfunnskunnskap og hvordan lærere og læremidlene påvirker dette.....	29
Landbruk er noe man hadde før.....	31
Jordbruk som klimaversting .....	33

Samfunnsforandringer .....	35
Traktorbilder.....	36
Uheldige formuleringer .....	38
Normer? .....	38
Det idylliske landbruket sine to motpoler .....	40
To små sitater som nevner at noen fremdeles jobber i landbruket .....	40
Jordbruket i distrikts Norge og den store verden .....	40
5.0 Konklusjon .....	42
Litraturliste .....	44



## Liste over figurer

Figur 1 Utsnitt fra regnearket der noen av dataene fra Arena 5 vises.....	16
Figur 2 Bruken av ordene mat og matproduksjon i de forskjellige lærebøkene.....	20
Figur 3 Bilde av traktor som horver .....	21
Figur 4 Bilde av reklameplakat .....	22
Figur 5 Bilde av gris .....	22
Figur 6 Bilde av blodpølser .....	23
Figur 7 Bilde som representerer drivhuseffekten .....	23
Figur 8 Bilde av oljeplattform, kyr på beite og et fly .....	24
Figur 9 Bilde av traktor som presser halmballer .....	25
Figur 10 Illustrasjon av dame på traktor uten hytte .....	26
Figur 11 Illustrasjon av mann med sigd .....	26
Figur 12 Bilde av traktor som horver .....	26
Figur 13 Illustrasjon av kyr på beite, en gård, melkebil, meieri og en dagligvarebutikk .....	27
Figur 14 Bilde av traktor som horver .....	27
Figur 15 Bilde av gutt på fôrbrett .....	28
Figur 16 Bilde av to sider i en lærebok med ulike bilder av norsk natur .....	28
Figur 17 Samme som figur 8 bilde av oljeplattform, kyr på beite og et fly .....	33
Figur 18 Samme som figur 3 bilde av traktor som horver .....	36
Figur 19 Samme som figur 9 bilde av traktor som presser halmballer .....	36
Figur 20 Samme som figur 12 bilde av traktor som horver .....	37
Figur 21 Samme som figur 11 illustrasjon av dame på traktor uten hytte .....	37
Figur 22 Samme som figur 5 bilde av en gris .....	39
Figur 23 Samme som figur 6 bilde av blodpølser .....	39

## 1.0 Innledning

Når man åpner en lærebok fra mellomtrinnet i samfunnsfag, er noe av det man kan se, en rød låve eller en traktor. Det første bildet på landbruket er gjerne romantisk eller enkelt, kanskje til og med idyllisk. Men hva står det egentlig om landbruket i samfunnsfagbøkene? Som odelsjente og lærerstudent er dette noe som virkelig har vekket min interesse. Etter en del leting kunne jeg ikke finne noe om dette, det har ikke blitt skrevet om. Denne oppgaven har derfor et blikk på hva det egentlig står om landbruk og hvordan landbruket fremstilles.

For at viktigheten med produksjon av mat skal komme frem er det viktig at flere enn bøndene har kunnskap om matproduksjon. Tidligere leder i Trøndelag bondelag Kari Åker stiller spørsmål ved hvorfor den oppvoksende generasjon ikke lærer grunnleggende ting om hvordan maten blir laget. Hun sier at vi lærer å spille blokkfløyte, men ikke hvordan maten lages (Okstad, 2022, s. 12). Denne oppgaven tar for seg akkurat dette.

Fra 1889 og frem til år 2000 var det en godkjenningsorden som godkjente læreverk før de ble tatt inn i skolen. Denne ordningen har også regulert skolens innhold, lærerens undervisning samt elevenes skolehverdag. Våren 2000 ble godkjenningsordningen for lærebøker fra 1889 foreslått opphevet av Kirke-, utdannings- og forskningskomiteen, forslaget ble enstemmig vedtatt. Dette ble vedtatt da det sto i tråd med vår tids skolepolitikk som ville gi større frihet til å bestemme hvordan opplæringen skal gjennomføres til kommune og fylke (Bratholm, 2011).

Nå som det ikke lenger er offentlig godkjenning av lærebøker er det desto viktigere for lærerne å reflektere over grunnen til at de vil bruke lærebøkene. Hvordan kan bruken av dem kombineres med andre kilder, hvilke metodiske og faglige krav har de til bøkene og hvilke bøker vil de bruke ut ifra disse kravene (Koritzinsky, 2021, s.231)?

Innholdet i lærebøkene er ikke lenger kvalitetssikret, dette fører til at i enda mindre grad enn før år 2000, kan man ta det som står i lærebøkene for god fisk. Der det før var statlig kvalitetssikring ligger makten nå hos forlagene.

Etter at den nye læreplanen og Fagfornyelsen kom i 2020 viskes de tre områdene innenfor samfunnsfag bort, det er ikke lengre historie, geografi og samfunnskunnskap, men nå skal alt sees i sammenheng og de tre samfunnsfagene omtales i entall. Dette er første gang i norsk læreplans historie at samfunnsfaget har blitt slått konsekvent sammen. Dette gir større rom for forlagene, de kan fremdeles lage bøker som er inndelt i geografi, samfunnskunnskap og historie eller de kan lage fagdelte kapitler i lærebøkene for det samlede samfunnsfaget. Disse oppleggene i lærebøkene kan påvirke læreren til å velge en mer fagdelt undervisning enn det læreplanen innbyr til. Kompetansemålene i den nye læreplanen er så brede og generelle at flere føringer kommer til å påvirke lærerens prioriteringer og organiseringer av lærestoffet (Koritzinsky, 2021, s. 146).

Hvilken fremstilling landbruket får, er det altså forlagene som bestemmer. I og med at dette ikke er skrevet noe om tidligere, er det ingen som har utfordret forlagene, på det som egentlig står der. Fremstillingen av landbruket i lærebøkene er altså utfordret. Er landbruket så idyllisk, romantisk og enkelt som det man kan få en oppfatning av ved første øyekast? Og hva finner man egentlig når man tar ett dypdykk inn i matproduksjon og landbruket i lærebøkene?

Når vi ser på læreplanen for samfunnsfag for etter 7. trinn er kompetansemålene åpne, men ett mål er direkte relevant for jordbruk.

«utforske korleis menneske i fortida livnærte seg, og samtale om korleis sentrale endringar i livsgrunnlag og teknologi har påverka og påverkar demografi, levekår og busetjingsmønster» (utdanningsdirektoratet, 2020).

Målet byr opp til innhold som speiler hvordan mennesker livnærte seg før. Samtidig byr også målet opp til innhold som viser elevene utvikling innenfor blant annet landbruket.

Norske bygder er i minkende grad preget av landbruk og antall gårdsbruk som produserer mat reduseres stadig. Nedgangen slår ut i redusert produksjon. Høsten 2007 manglet det 20 000 tonn norsk kjøtt og 15 000 tonn norsk melk på det norske markedet. (Almås, Haugen, Rye, Villa, 2009, s.441). Per 2021 er det 38076 gårdsbruk i Norge (SSB, 2022, kildetabell 05988). Av disse gårdsbrukene er det 10107 som dyrker korn (SSB, 2022, kildetabell 07479) og det er 27470 gårdsbruk med husdyr (SSB, 2021, kildetabell 04500). Om vi ikke regner med Svalbard og Jan Mayen er 3,5% av Norges areal jordbruksareal i 2021. Som sammenligningsgrunnlag så er det bare 1,7% av Norges areal som er bebyggt per 2021 (SSB, 2021, kildetabell 09594).

Gjennom en lærebokanalyse av fem lærebøker i samfunnsfag fra 5. og 6. trinn fordelt på tre forlag tar denne oppgaven et dypdykk inn i fremstillinga av landbruket. Oppgaven er begrenset til samfunnsfag og vil ikke gi det hele tverrfaglige bildet på hvordan landbruket fremstilles. Men oppgaven gir et innblikk i hvordan landbruk, jordbruk og matproduksjon fremstilles i et samfunnsperspektiv. Jordbruket er historisk en stor del av det norske samfunnet og er den dag i dag fremdeles viktig (Almås, 2002, s. 409). Gjennom å kritisk gå igjennom alt datamateriale som omhandler landbruket og måle dette opp imot Theo Koritzinsky (2021) sine perspektiv på samfunnet og hans kriterier for den gode lærebok. Samt se på sosiologen Per Morten Schiefloe's (2015) fremstilling av evolusjonsteori som er basert på oppfatning om samfunnet som et fenomen i stadig utvikling (Schiefloe, 2015, s. 474). Flø (2013) sin fremstilling av sosial konstruksjon og Aakvaag (2021) sin beskrivelse av dagens samfunn står også sentralt.

Grunnlaget for oppgaven er en iboende interesse for hva elevene lærer om landbruk på skolen. Å finne noen tall eller en oversikt over hva den allmenne kunnskapen om landbruket i samfunnet er, er nesten umulig. Men det som er mulig å finne ut er hvilke oppfatninger fremtidens demokratiske borgere skal lære om landbruket. Oppgaven føles dagsaktuell i den form at landbruket som før var kjent og allmennkunnskap for alle, ikke lenger trenger å være det. Bosetningsmønsteret i Norge blir stadig mer sentralisert, dette har økt siden 1980 (Brunborg, 2009). Dette kan føre til at kunnskapen om landbruket ikke lenger er allmennkunnskap på samme måte som det var før. Derfor er det viktig at fremstillingen av landbruket som en del av samfunnet kommer frem i lærebøkene. Dette for at fremtidige generasjoner skal få kunnskap om hvor maten kommer fra og hvordan vi skal ta vare på dette i dagens forbrukersamfunn. Derfor er problemstillingen denne oppgaven skal ta for seg:

- Hvordan fremstilles jordbruket i lærebøker på mellomtrinnet?

## 2.0 Teori

I teoridelen presenteres Schiefloe's (2015) sin fremstilling av evolusjonsteori, Flø (2013) sin oppfatning av sosial konstruksjon og Aakvaag (2021) sin beskrivelse av samfunnet. For at man skal kunne si noe om oppfatningen av landbruket, må man se landbruket i sammenheng med dagens samfunn og hvordan vi har kommet dit vi er i dag i samfunnet. Koritzinsky (2015) sitt perspektiv på samfunnet og sine ti kriterier for «den gode lærebok» er med på å si hvilket perspektiv på samfunnet lærebøkene har. Han kommer med kriterier som sier noe om oppbygningen og innholdet i lærebøkene. Storstad (2009) gir en oppfatning av hvordan vi får et syn på landbruket gjennom reklame.

### 2.1 Evolusjonsteori

Per Morten Schiefloe (2015) skriver i boken sin «Mennesker og samfunn» om ulike oppfatninger av samfunnet. En av disse oppfatningene er evolusjonsteorier. Oppfatningen om at samfunnet som et fenomen i stadig utvikling sto sentralt tidlig i sosiologien. En av evolusjonsteoriene går ut på at samfunnet utvikler seg gjennom økende differensiering og spesialisering, styrt av lignende mekanismer som dem Darwin beskrev i sin biologiske evolusjonsteori. Et av hovedtrekkene ved denne teorien er at når samfunnet utvikler seg, er det til det bedre. Derfor ser man i denne teorien på de samfunnene som er mest utviklet som bedre enn de samfunnene som ikke har kommet like langt i teknologi, våpenbruk og vitenskap (Schiefloe, 2015, s. 474).

I nyere evolusjonsteorier pekes det derimot på skille mellom deskriptiv og normativt begrep. Denne typen samfunnsforståelse kan man vanligvis si at bygger på tre grunnleggende antagelser:

1. Sammenheng mellom utvikling og tid. Noen ganger skjer endringer raskt mens andre ganger skjer endringer over tid. Et samfunn som overlever endringene over tid, blir mer avanserte med tanke på strukturell differensiering og kompleksitet. Dette fører til at den gjensidige avhengigheten blir større og at menneskenes kontroll over de biofysiske omgivelsene øker (Schiefloe, 2015, s. 474).
2. Evolusjonære forandringer er irreversible. Det vil si at når et samfunn har gått i fra naturhusholdningen og jordbrukssamfunnet til en industriell fase med pengeøkonomi er det ingen naturlig vei tilbake. Man kan ikke avoppfinne en nye teknologier som er kjent og tatt i bruk (Schiefloe, 2015, s. 474).
3. Samfunnsutviklingen er noe som skjer i faser. Jordbrukssamfunnet avløses av industrisamfunnet så kommer en postindustriell fase. Noen særlig viktige utviklingssteg i disse fasene er skriftspråk, pengesystem, markeder, lovgivning, vitenskap og demokratiske systemer (Schiefloe, 2015, s. 474).

Økologisk evolusjonistisk teori har to hovedtemaer. Forhold mellom samfunnet og dets omgivelser og hvordan og hvorfor samfunnet utvikles. Når man ser på samfunnsutviklingen kan man si at den har fire hovedstadier jegere og samlere, hortikulturelle samfunn, agrarsamfunn og industrisamfunn. Produksjonsteknologien er den grunnleggende faktoren som er avgjørende for utviklingen innenfor og imellom stadiene. Et eksempel på dette er plogen og utnyttningen av trekkdyr. Denne måten av produksjon gjorde det mulig å gå over i jordbrukssamfunnet. Kjernen i argumentasjonen til denne teorien er at samfunnet betraktes som et system der forandring i et element har konsekvenser for andre deler av systemet (Schiefloe, 2015, s. 475).

Utviklingen mot sosialt komplekse og teknologisk avanserte samfunnsformer kan betegnes som sosiokulturell evolusjon. Dette i form av prosesser som drives av økende vekst i tilgangen til kulturell informasjon. I denne sammenhengen er oppfinnelser viktige. Vi kan si at vi har noen grunnleggende oppfinnelser. Disse utløser en vesentlig forandring i samfunnets struktur, politiske utvikling eller produksjonsformer. Noen eksempler på slike oppfinnelser kan være plogen, forbrenningsmotoren og skytevåpen. Dagens utvikling skjer raskere og mer dyptgripende, men utviklingstrendene er av prinsipielt samme type

som tidligere historiske epoker (Schiefloe, 2015, s. 475). Innenfor et moderen landbruk har vi flere slike oppfinnelser. For eksempel overgangen fra melkemaskiner til melkerobot. Det er derfor interessant å se i hvilken grad dette reflekteres i lærebøkene.

Ifølge denne teorien er overgangen fra et tradisjonelt samfunn til et moderne samfunn avhengig av et bestemt kulturelt og sosialt fundament. Disse fundamentene er sosial struktur, politisk system, utdanning, kunnskap og økonomisk adferd. Kun når dette er til stede er det mulig å skape et moderne samfunn med demokrati, velstand og økonomisk vekst (Schiefloe, 2015, s. 475).

## 2.2 Beskrivelse av vårt samfunn

Ideen om at vi har beveget oss ifra industrisamfunnet kom allerede i 1973, da kom teorien om at vi nå befinner oss i et postindustrielt samfunn. Dette fordi i dagens samfunn er industriarbeid blitt erstattet av informasjon og tjenesteyrker. Og det er i større grad informasjon og tjenesteyrker som er grunnlaget for økonomi, samfunn og kultur (Aakvaag, 2012, s.259). En annen beskrivelse på oppbruddet fra industrisamfunnet kom på 1980-tallet. Da ble det beskrevet som det nye og andre moderne eller det «andre moderne». Dette som et resultat av modernitetens ustoppelige trang til å omdanne/modernisere alle sosiale relasjoner. I denne sammenhengen ses industrisamfunnet på som det første moderne samfunnet. Det «andre moderne» samfunnet er en beskrivelse på føydal versus kapitalistisk produksjonsmåte, mekanisk versus organisk solidaritet og tradisjonelt versus byråkratisk-legalt herredømme (Aakvaag, 2012, s.264). Etersom det ikke lenger finnes noen tradisjonelle føydalsamfunn å modernisere har moderniteten begynt å modernisere seg selv. Dette har som resultat at industrisamfunnet begynner å bli historie. Dette er ifølge sosiologen Beck en prosess vi står midt oppe i og som ikke enda er fullendt. Ut ifra dette springer to teorier om samfunnet, det ene er risikosamfunnet mens det andre er en teori om individualisering (Aakvaag, 2012, s.265).

Risikosamfunnets objektive dimensjon viser til prisen vi må betale for industrisamfunnets voldsomme suksess. Eksempler på dette er globale finanskriser, livsstilssykdommer, global terrorisme og høye selvmordsrater og så videre, men også økologiske problemer står sentralt (Aakvaag, 2012, s.265). Kjernen til dette var at gjennom den industrielle revolusjonen ble det forsøkt å avskaffe materiell knapphet og nød gjennom industriell masseproduksjon basert på vitenskap og teknologi. En av hovedkonfliktene rundt dette var det politiske, hvordan skulle rikdom og produksjonsutbytte fordeles. Risikosamfunnet begynner å ta form på 1970-tallet, i den vestlige verden er fattigdom og sult langt på vei avskaffet. Denne suksessen har en pris, i stedet for sult er vi nå tvunget til å forholde oss til uforutsette og uintenderte bivirkninger. Disse bivirkningene er blant annet nedbryting av ozonlaget, menneskeskapt oppvarming av kloden, giftige stoffer i vann, mat, luft og jord, atomavfall og så videre. Som følge av dette har risikofordelingens logikk overtatt for rikdomsfordelingens logikk. Moderne risikoer skiller seg så mye fra tradisjonelle risikoer fra industrisamfunnet at det gir mening å snakke om en ny type samfunn. Moderne risikoer er menneskeskapt, de er et resultat av menneskers inngrep i naturen og ikke farer naturen tradisjonelt har for mennesker. Risikosamfunnet vokser derfor frem når det å håndtere konsekvenser av modernitet blir større enn utfordringen med å håndtere naturskapt farer (Aakvaag, 2012, s.266). I risikosamfunnet er fremdeles troen på at resultatet av menneskelige beslutninger, men samtidig innebærer det et brudd med fremskrittsoptimismen og troen på at fremtiden lar seg forutsi og kontrollere fullt ut (Aakvaag, 2012, s.267). Hele den moderne historien til landbruket har vært et eksempel på dette. Naturen må rasjonaliseres, den må gjøres kalkulerbar. Risikoer berører oss alle, de rammer tilfeldig, så vi har ikke mulighet til å forsikre oss mot disse (Storstad, 2007, s.117).

Individualiseringsteorien inneholder to elementer, en påstand om omfattende endringer i industrisamfunnets institusjonelle struktur og en påstand om hvilke konsekvenser dette får for det enkelte samfunnsmedlems livsløp og identitet (Aakvaag, 2012, s.268). Tre viktige institusjonelle endringer er:

- *Globalisering.* Dette gjennom stadig flere sosiale prosesser som sprenger territorielle grenser. Dette skjer igjennom miljøproblemer, turisme, internasjonal handel, multinasjonale selskaper, kampen mot terrorisme, EU, internett, migrasjon, internasjonal menneskehandel og menneskerettigheter. Dette er eksempler på globale fenomener som ikke respekterer nasjonalstatens territorielle grenser. Vi kan ikke lenger oppfatte sosiale prosesser og identiteter som enhetlige slik de var i den kulturelle homogene og territorielle innrammede nasjonalstatens tid (Aakvaag, 2012, s.269).
- *Klassesamfunnet på hell.* Fenomener som yrkesdifferering, utdanningsrevolusjon, velstandsvekst og sosial mobilitet kan være med å forklare dette. Dette har frembrakt en postindustriell middelklasse som undergraver skillet mellom arbeid og kapitalistisk klasse som industrisamfunnet skapte. Samtidig som arbeid generelt har blitt en mindre viktig del av folks liv gjennom automatisering, rasjonalisering av arbeidsprosesser og outsourcing. Vi er i ferd med å forlate arbeidernesamfunnet og full sysselsettingssamfunnet (Aakvaag, 2012, s.270).
- *Den postfamiliale familien.* Familien blir ikke borte, men den endrer seg kraftig. Den største forskjellen er kvinners yrkesdeltakelse. Det fører til at husmorsfamilien er under press. Tradisjonelle kjønnsroller og kjønnsbasert oppgavedeling er ikke lenger like selvfølgelig og naturlig som i industrisamfunnet. Det er også mer vanlig med skilsmisser som fører til nye hybride familiekonstellasjoner med mine, dine og våre barn. Bofelleskap, singelliv, samboerskap og aksept for flere former for seksuelle legninger gjør at vi er i en mer åpen og pluralistisk fase i familiens lange historie (Aakvaag, 2012, s.270).

Globalisering, klassesamfunnet på hell og den postfamiliale familien innebærer at den regulerte, standardiserte og stabile tilværelsen fra industrisamfunnet er blitt erstattet med et mer utydelig og uforutsigbart sosialt landskap. Dette er et landskap hvor nasjon, klasse og kjønn ikke lenger utgjør klare orienteringspunkter for identitet og livsløp. Den enkelte må selv ta ansvar for å regulere sitt livsløp og etablere sin egen sammenhengende og solide identitet. Dette ikke fordi at vi alle plutselig fant ut at vi ville velge selv, men fordi den strukturelle tvangen i et destabilisert, deregulert og destandardisert samfunn gjør at hver enkelt må løse identitetsproblemet (Aakvaag, 2012, s.270). Kanskje grunn til å tro at den opprinnelige koblingen mellom bonden og norsk identitet også svekkes. På denne måten blir også landbruket mindre viktig.

I industrisamfunnet var identitetsdannelsen organisert rundt produsentrollen og posisjon i produksjonsprosessen. Det å være til nytte var en grunnleggende verdi. I den flytende moderniteten mister både klasse, kjønn og nasjon identitetsgivende kraft, dette resulterer til at den enkelte kastes ut i et identitetstomrom. Dette tomrommet er det marked og konsum som nå fyller (Aakvaag, 2012, s.280). Et eksempel på dette kan være forbrukeren som kjøper økologisk mat. Det er ikke bare mat, men noe som signaliserer noe utover det at maten er økologisk. Signalet forbrukeren av økologisk mat kan ønske å gi er for eksempel at personen ønsker å fremstå som en som tar ansvar for egen helse og miljøet. Eller at man ikke bare er opptatt av pris når man handler (Storstad, 2007, s.70).

Stadig mer av identitetsdannelsen formidles gjennom konsumentrollen. Identitetskonstruksjonen er ikke lenger gitt, slik den var i industrisamfunnet, men noe hver enkelt tillegger seg gjennom forbrukervalg og konsum av identitetsgivende varer og tjenester. Igjennom rollen som konsumer gir den enkelte uttrykk for hvem man er. Det er ikke lenger snakk om gruppetilhørighet, men seg selv man uttrykker gjennom konsumvalg (Aakvaag, 2012, s.280). Konsumbaserte identiteter er ikke faste og stabile, men flytende. Man kan se dette i markedet gjennom ustoppelig tilgang til nye produkter (Aakvaag, 2012, s.281), det er for eksempel ikke lenger kun dyr man får melk fra i dagens marked, men det tilbys en rekke plantebaserte melketyper som kokos, havre, hvete og så videre.

Ytelse erstattes med nytelse som identitets kjerneverdi. Det å ha det gøy, behag, fristelser, lyst, sanselighet og så videre erstatter impulsrollen og behovsutsettelsen fra industrisamfunnet (Aakvaag, 2012, s.281). Konsumsamfunnet erstatter realitetsprinsippet

med «gjør som du blir forfalt» med lystprinsippet «gjør som du vil». På denne måte opphever konsumsamfunnet spenningen mellom samfunn og individ og spenningen mellom institusjonelle krav og individuelle livsønsker (Aakvaag, 2012, s.282). Konsumsamfunnets medlemmer er avhengig av varer og tjenester som kan kjøpes på markedet. Denne avhengigheten kommer til uttrykk gjennom at ethvert problem kan løses i form av en vare eller tjeneste som kan kjøpes. Konsumet har et svært flyktig preg, dette gjennom at varer og tjenester enten fortæres, slites ut, at en konsumer rett og slett blir lei av varen eller tjenesten eller at det settes i skyggen av et nytt produkt eller en ny tjeneste på markedet. På nytt og på nytt tvinger dette konsumentene tilbake til markedet på jakt etter nye opplevelser og varer. Konsum avler ønsket om mer konsum. Konsumsamfunnet oppstår ved praktisk-teknisk avhengighet og konsumets evne til å reprodusere seg selv (Aakvaag, 2012, s.283).

### 2.3 Perspektiver på samfunnet

Læreren og dens valg av læremidler påvirker elevene gjennom språkbruk, bilder og utvalg av fakta. Dette gjøres bevist eller ubevist. Elevene blir også påvirket av noe overordnet, valg av perspektiver i samfunnskunnskap. Dette går ut på hva det legges mest vekt på i samfunnsfagundervisningen. Eksempler på dette er om det legges mest vekt på hvordan eliten styrer økonomi, kultur, rettsvesen og politikk eller hvordan dette påvirker ulike mindretall og folk flest. Altså om samfunnsforhold beskrives ovenfra eller nedenfra. Perspektivene er ikke så enkle at de er enten ovenfra eller ned eller nedenfra og opp. Man kan stille flere spørsmål i forhold til perspektivet. Spørsmål som: I hvilken grad fokuserer vi på samfunnsprosesser lokalt, nasjonalt, i den vestlige verden, i u-land eller globalt? Eller forklarer vi stabilitet og/eller endring ved å peke på menneskers ideer og verdier eller ved å understreke materielle interesser og strukturer? En flersidig lærer kan selvsagt si at undervisning i samfunnskunnskap må anvende flere perspektiver. Dette blir fort et generelt og lite forpliktende svar. Læreren støtter seg ofte på læreverkene (Koritzinsky, 2020, s. 71), landbruk kommer under samfunnskunnskap og det er derfor nødvendig å komme nærmere innpå enkelte av disse perspektivvalgene for å forstå hvordan landbruket fremstilles for elevene i læremidlene.

Det er viktig at læreren har forståelse for at politiske ideologier henger sammen med faglige perspektiver. Vi kan si at vi har seks politiske ideologier.

- *Konservative ideologier* kan ofte hevde at ulike grupper og menneskers interesser og verdier er i harmoni. Denne ideologien omtaler de grunnleggende verdiene, institusjonene i samfunnet og tradisjonene positivt (Koritzinsky, 2020, s. 72).
- *Radikale ideologier* setter søkelys på dynamikken i samfunnet. De mener mennesker og grupper har forskjellige interesser mellom rike og fattige og de legger vekt på menneskers evne til systemendring. Denne ideologien vil altså sterkt betone problemene og konfliktene i samfunnet (Koritzinsky, 2020, s. 72).
- *Liberalistiske ideologier* er opptatt av økonomisk fri handlekraft. De mener at handlefrihet og fri konkurranse vil føre til bedre og mer produksjon av tjenester og varer. Individet er sin egen lykkes smed, med få eller ingen politisk vedtatte begrensinger vil velstanden øke og rettferdig belønne de som yter mest (Koritzinsky, 2020, s. 72).
- *Sosialistiske ideologier* mener at enkeltmenneskets levestandard og utviklingsmulighet henger sammen med deres rolle i det økonomiske systemet. Ulikheter i inntekt og klasseforskjeller og kjøpekraft gjør at mange får dårligere levestandard. Denne ideologien er dermed imot fri handel og ønsker demokratisk styring og kontroll (Koritzinsky, 2020, s. 72).
- *Rasistiske, fascistiske og nynazistiske ideologier* er mest opptatt av egen etnisk gruppe, kultur og eget land. De mener at de er overlegne ovenfor de som ikke deler dette. De kan til dels omtale de som ikke deler de verdiene de vektlegger som de andre. De andre ses på som mindreverdige og/eller minusvarianter og utgjør en trussel mot deres renhet. De andre er ifølge dem født uten samme menneskeverd og menneskerettigheter som de raserene mener denne ideologien (Koritzinsky, 2020, s. 72).

- *Flerkulturelle ideologier* legger vekt på hvordan opplysningstid, utvikling av menneskerettigheter og politisk og økonomisk demokratisering har i vår del av verden skapt mer likeverdige livsvilkår. De understreker også viktigheten med det lærerike samspillet mellom Norge og resten av verden. Samtidig som at nasjonale og vestlige kultur har både positive og negative sider. Denne ideologien er også opp-tatt av at vestlige kristne land har vært delaktig i rasistisk undertrykking, koloniser-ning, aggressive korstog og økonomisk utbytting av andre land (Koritzinsky, 2020, s. 73).

## 2.4 Matproduksjon

Forestillingen om hvordan maten er produsert, er ofte viktig når et produkts kvalitet blir vurdert av forbrukeren. Når forbrukeren mangler kunnskap, informasjon og egne erfaringer med produktet blir spesielt produksjonssted og produksjonsmåte viktig. Forbrukeren danner seg et bilde av kvaliteten på produktet ved å bruke det de tror, mener eller vet om produksjonsstedet og måten det er produsert på (Storstad, 2009, s.72). For norsk mat er det nasjonalromantikken som står sterkt når det markedsføres. Etter at Norge fikk egen grunnlov, var det det særnorske som ble viktig. Norsk kultur, Norge og nordmenn sto i fokus. Naturen og bonden ble det som ble trukket frem og malerier av norske bønder i folkedrakt var utbredt. Bondesamfunnet ble beskrevet som et råmateriale i elitens konstruksjon av den norske nasjonale identiteten (Storstad, 2009, s.73). Det var altså bondekulturen, igjennom bonden som konstruerte det norske. Bonden ble idealisert og fremsto som et symbol på det ekte, rene og autentiske norske. En forestilling som oppsto var at jo lengre unna byen, jo renere var folks livsførsel og kjønnsmoral. Forestillingen ble tilbakevist. Det bildet eliten skapte var ikke identisk med livet på bygda. Selv om forestillingen ble tilbakevist fikk det nasjonale identitetsprosjektet fotfeste (Storstad, 2009, s.73). Nasjonalromantiske symboler lever fortsatt videre, et av de klareste trekkene er forholdet til naturen. Dette stammer direkte fra bondens forhold til jorda. Når byfolk skal trekke fram noe positivt med byen sin er det gjerne nærheten til marka det første de nevner. Forestillingen om at det gode liv ikke leves i byen, men på bygda er fremdeles svært utbredt i Norge (Storstad, 2009, s.74).

## 2.5 "Den gode" lærebok

Koritzinsky har laget noen kriterier for «den gode» lærebok i samfunnskunnskap. Dette er kriterier som det kan være verdt å tenke igjennom når læreren eller skolen skal velge bøker og når de skal bruke dem. Koritzinsky har laget ti kriterier:

1. Korrekte fakta om samfunnet. Fra mellomtrinnet skal også eleven informeres om kilder og begrunnelse for utvalg av lærestoff (Koritzinsky, 2021, s. 231).
2. Flersidighet i utvalg av fakta. Dette i tolkninger av stoffet og beskrivelser av sammenhenger (Koritzinsky, 2021, s. 231).
3. Tankevekkende og konkrete eksempler på hvordan verdier, interesser og politiske syn kan påvirke utvalg av fakta. Dette gjennom forklaringer og tolkninger av samfunnsspørsmål som er aktuelle (Koritzinsky, 2021, s. 231).
4. Bygge på opplæringsloven og læreplanens verdigrunnlag. Dette gjennom å legge vekt på opplæring om, i og for menneskerettigheter, flerkulturell forståelse, likestilling, miljøbevissthet og demokrati (Koritzinsky, 2021, s. 231).
5. Appellere til elevenes handlingskompetanse, engasjement og følelser. Dette gjennom oppgaver, spørsmål, tekster og bilder (Koritzinsky, 2021, s. 231).
6. Inspirere elevene til å drøfte aktuelle samfunnsspørsmål. Og hjelpe dem til å danne reflekterte oppfatninger på egenhånd (Koritzinsky, 2021, s. 231).
7. Progresjon må ta hensyn til elevenes modenhetsnivå og tilpasset opplæring (Koritzinsky, 2021, s. 231). Denne progresjonen må gjelde både de metodiske utfordringene i form av spørsmål, selve fagstoffet og arbeidsoppgaver og elevenes kritiske refleksjoner og holdningsdannelse (Koritzinsky, 2021, s.232).
8. Utforming. Boken må være ryddig, engasjerende, variert og oppleves som tiltalende for brukeren (Koritzinsky, 2021, s.232).



9. Peke utover seg selv ved å henvise til andre kilder. For eksempel andre bøker, offentlige dokumenter, oppslagsverk, emnehefter og internettdresser (Koritzinsky, 2021, s.232).
10. Åpne for tverrfaglig og fagintegrering. Slik at samfunnsfaget kan ses i sammenheng med de andre skolefagene. Bøkene må legge til rette for innsikt, drøftinger, forståelse og oversikter om sammenhenger mellom natur, kultur, nåtid og fortid, ulike samfunnsnivåer og samfunnsområder (Koritzinsky, 2021, s.232).

## 2.6 Rural gentrifisering og kommodifiseringsideologi

Kommodifisering kan forstås på to måter. Den ene måten refererer til forandringen av en ting en ide eller en person til en vare. Den andre måten å forstå kommodifisering på, refererer til de større sosiale prosessene som menneskelige relasjoner, folk og ideer blir omgjort til en vare. Dette er en beskrivelse på hvordan kapitalismen trenger seg stadig inn i menneskers daglige virke (Flø, 2013, s.158). Det finnes tre stadier av kommodifisering og de representerer en slags progresjon.

Det første stadiet er *varesamfunnet*. Her spiller en vare sin bytteverdi bruksverdien til varen. I det varen sin bytteverdi overgår bruksverdien kan vi kalle det kommodifisering. Kommodifiseringen understøtter markedøkonomien og gjør at for eksempel gulroten ble viktigere som handelsvare for bonden enn som mat for bondefamilien. Gulroten går altså fra å være mat for bonden til å bli en matvare. Fra å være maten bondefamilien spiser til å være det som setter mat på bordet til bondefamilien. Dette ble kalt det store hamskiftet. Hamskiftet hadde konsekvenser langt utover bøndene og vi går over i det andre stadiet av kommodifiseringen (Flø, 2013, s.159).

Det andre stadiet kalles *skuespillersamfunnet*. Rikdommen vår gjør at vi lever i et samfunn preget av iscenesatte liv. Vi omgir oss med gjenstander og mennesker uten annet formål enn å projisere oss selv gjennom dem. I dette stadiet får gulroten en annen rolle. Nå er den ikke lenger bare en matvare, men ideen om en bonde som bøyer seg ned i åkeren og tar opp bunter med gulerøtter som blinker på benken utenfor døra i gårdsbutikken. Alt som skjer og alt vi oppnår i livet blir gitt symbolske verdier uten umiddelbare referanser til det faktiske innholdet. Kommodifiseringen i skuespillersamfunnet er et produkt av en livsstil der vi som forbruker er i en verden laget av andre, heller enn å lage vår egen. I massekonsumet ligger den sosiale kontrollen som vokser og blir vedlikeholdt gjennom et stadig eskalerende forbruk med den konsekvens at den pasifiserer og avpolitiserer oss (Flø, 2013, s. 159). Vi går inn i en tilstand der image tar makt over det materielle objektet og reduserer det til bare å fungere som pødestall for eksponering av egen identitet (Flø, 2013, s.160).

Det siste stadiet er *simuleringssamfunnet*. Her tar kommodifiseringen et steg videre, nesten som en slags hypervirkelighet. I dette stadiet har gulroten fått enda en egenskap. I tillegg til å være en matvare og en opplevelse har den nå også blitt en representasjon. Nå blir gulroten satt på bordet som snacks eller kjørt igjennom en blender til smoothies. Dette for å fortelle gjestene eller en ukebladjournalist at her i huset er vi sunne og friske mennesker før de sier noe sånt som «du skulle bare vite hvor mye mer harmonisk livene våre er blitt etter vi begynte med rawfood». Alt er kulisser, alt er et symbol og ingenting er ekte. Simuleringssamfunnet er basert på et ytterligere eskalert konsum og avansert informasjonsteknologi. Kommodifiseringen handler ikke lenger bare om å selge ting i form av et bilde eller ei forestilling, men en abstrakt absorbering av objektet inn i forestillingen eller bildet. På denne måten kan selve utvekslingen skje i semiotisk forstand. Det nye konsumet er et konsum av hypervirkelige varer uten annen bruksverdi enn bytteverdien (Flø, 2013, s.160).

Kommodifiseringen kan være et nyttig begrep for å forstå endringene grendene er utsatt for i dag. Det er her du finner idegrunnet for småskala nisjeproduksjon i landbruket. Det er dette nye forbruket forbruksforskere snakker om når de hevder at mat ikke er bare mat, men også fylt med innhold som natur og kultur (Flø, 2013, s.160). Det ligger en ide i grunn som har gitt oss troa på at bøndene bare lærer seg å stimulere forbrukeren sin sult etter symbolprodukter. Dette er koblingen mellom forståelsen av at

forbrukets rikdom muliggjør markedsøkonomien, og er det tankemessige grunnlaget for den nye distriktpolitikken. Bønder og bygdefolk har blitt fortalt at nå må de se til å være innovative og utvikle potensialet som ligger i forbrukeren sin trang til å ville fremstille seg selv gjennom produkter som bærer i seg sine egne historier som representerer tradisjoner og det vellykka livet (Flø, 2013, s.161).

## 3.0 Metode

Denne oppgaven er en innholdsanalyse av lærebøker. Metoden er både kvantitativ og kvalitativ. Det er størst vekt av kvalitativ metode. Innholdsanalyse ble den valgte metoden da jeg ønsker å si noe generelt om et større felt, altså lærebøker (Gleiss og Sæther, 2021, s. 138). Grunnlaget for at det er størst vekt av kvalitativ metode er at det gir muligheten til å gå i dybden i lærebøkene. En annen grunn er at en kvalitativ tilnærming gir meg muligheten til å ha en mer utforskende tilnærming (Sæther, 2021, s. 197).

### 3.1 Valg av empiri

Arbeidet startet med valg av lærebøker. Lærebøkene i samfunnsfag fra 1. til 4. trinn er som regel sammen med naturfag slik at det ikke er rene samfunnsfaglærebøker. Siden denne masteroppgaven er en masteroppgave i samfunnsfag så ble disse valgt bort i fordel for bøkene i samfunnsfag på mellomtrinnet i grunnskolen. I 2020 kom kunnskapsløftet og ny læreplan (Bakkebråten, 2020). For at oppgaven skal være dagsaktuell ble lærebøkene som kom ut etter den nye læreplanen kom, valgt. Etter valget med begrensingen til mellomtrinnet og bøker som kom ut etter kunnskapsløftet, ble det kun fem bøker som ble aktuelle. Forlaget Cappelen Damm hadde ikke kommet ut med sine bøker for samfunnsfag for 6. og 7. trinn. Det samme gjaldt for Gyldendal sin bok i samfunnsfag for 7. trinn «Refleks 7» og Aschehoug Undervisning sin bok for samfunnsfag for 7. trinn «Arena 7». Dette resulterte i at de fem lærebøkene som er brukt i denne oppgaven er:

- To av Gyldendal sine lærebøker for samfunnsfag «Refleks 5» og «Refleks 6» skrevet av Hosteland, Lie, Maliks og Skjæveland.
- To av Aschehoug Undervisning sine lærebøker i samfunnsfag «Arena 5» og «Arena 6» skrevet av Eriksen, Grødem, Nodeland og Sibeko.
- En av Cappelen Damm sine lærebøker i samfunnsfag «Samfunnsfag 5» skrevet av Bjerkaas, Krauss og Stenersen.

Kompetansemålene i samfunnsfag måler etter fullførte 7. trinn (Utdanningsdirektoratet, 2020). I og med at analysen mangler bøker fra 7. trinn så er dette en svakhet i min analyse. Allikevel gir de fem lærebøkene et grunnlag for å si noe om fremstillingen av jordbruk og matproduksjon. Grunnen til at valget kun falt på lærebøker og ikke lærerveiledningen i tillegg, var at jeg ønsket å finne ut hvordan landbruket fremstilles for eleven. Lærerveiledningen er ikke noe eleven har tilgang til og ble derfor ikke prioritert i denne oppgaven.

### 3.2 Innsamling av data

Etter valget av lærebøker, ble alle bøkene lest nøye. Deretter ble alle data som omhandlet landbruk skrevet ned. Dataene ble skrevet systematisk ned i et Excel-dokument. Hver bok fikk hvert sitt ark, og hver data fikk hver sin rad. For hver data ble det skrevet ned om det var:

- Tekst eller bilde.
- Hvilken sammenheng eller kategori dataen hører hjemme under, for eksempel historie eller klima.
- Om det er nåtid, fortid eller fremtid.
- Hvor dataen sto, eksempler er i teksten eller sidemarg eller i oppgavetekst.
- Hva var dataen? Der står det en beskrivelse av bildet eller sitatet som ble funnet.

- Side, dette for at jeg lett skulle finne igjen siden senere i arbeidet.

	Sammenheng	Når	Hvor	Hva	Side
5	Historie	Fortid	Sidemargen	I en liste over noen av de viktigste tingene som ble funnet i oseberg hagen " kjøkkenutstyr" "Svein hadde en drabelig våronn. Han hadde masse korn og gikk selv med i arbeidet" "Så var han hjemme til åkerne var skåret og kornet berget"	40
6	Historie	Fortid	Tekstboks	"Våronn = å så korn før sommeren" "Berge korn= å høste korn"	49
7	Historie	Fortid	Ordforklaring	" Å være bonde, fisker eller håndtverker var mer vanelig enn å være kriger"	50
8	Historie	Fortid	I teksten	" I Norge har vi for eksempel en kunnskapsminister som har det øverste ansvaret for det som gjelder skole, og en landbruksminister som har ansvar for politikken som handler om landbruk og bønder."	99
9	Politikk	Nåtid	I teksten	" På landet fikk menn som eide en gård og betalte skatter til staten, rett til å stemme"	112
10	Politikk	Fortid	I teksten	" Når vi lærer normer , lærer vi å tolke det som skjer rundt oss - for eksempel om en bøtte blod etter slaktning skal bli til blodpølser eller om den skal kastes. Men vi lærer også hva vi skal føle om det vi ser - skal synet og lukta av blodpølser gjøre oss lykkelig eller skal den få oss til å brette oss?"	202
11	Normer	Nåtid	I teksten	Rundt bilde av en gris	203
12	Normer	Nåtid	I oppgave	Tekst til bilde av grisen-- hva føler du? " A) Nåååh, så søt! B) Nam-nam, bacon! C) Æsj, ta den vekk!"	203
13	Normer	Nåtid	Oppgavetekst	Rundt bilde av en blodig damehånd som holder på med en lang blodig blodpølse	203
14	Normer	Nåtid	I oppgave	Tekst til bilde av blodpølsene " A) Nam, Blodpølse til middag! B) Au! Mamma må ha skåret seg i hånda! C) Æsj, så ekkelt! "	203
15	Normer	Nåtid	Oppgavetekst		

Figur 1 Utsnitt fra regnearket der noen av dataene fra Arena 5 vises

Samtidig som jeg lette etter data så ble også to ord talt. Ordene som ble talt var ordet *mat* og *matproduksjon*. Dette ble også gjort på regnearket til hver bok. Måten dette ble gjort på var at man talte hvor mange ganger ordet ble nevnt på en side for så å skrive opp antall ganger og sidetall.

Da alle dataene fra alle lærebøkene var samlet ble noen av dataene sammenlignet og laget grafer til i eget regneark. Datainnsamlingen var en tidkrevende og lang prosess, men det var interessant arbeid, da man til stadighet fant nye data slik at analysen startet nesten samtidig som dataene ble samlet. Det ble en løpende prosess. Ved å studere lærebøkene kan man få et innblikk i hvordan skolens samfunnsfag fremstiller landbruket. Lærebøkene har en direkte innvirkning på undervisningen (Anderson-Bakken & Bakken, 2017).

### 3.3 Innsnevring av kategorier

Deretter begynte jobben med å se nærmere på feltet sammenheng, der jeg fortløpende hadde kategorisert, noen av kategoriene ble slått sammen og til slutt endte jeg opp med åtte kategorier: Historie, normer, klima, konflikt, ressurser, samfunn, geografi og jobber i dag. Opprinnelig hadde jeg sett for meg ni kategorier. Men kategorien politikk ble så liten og innholdet så snevert at denne kategorien ble kuttet. Etter dette ble hver kategori skrevet inn i oppgaven. Kategoriene eller kodene gjorde det mulig å organisere datamaterialet slik at alle sitat, bilder og oppgaver som har samme kode ble mer oversiktlig (Sæther, 2021, s. 174). Måten det er kodet på i denne oppgaven kalles empirinær koding. Det vil si at etter hvert som datamaterialet ble samlet ble sitatene satt inn under «sammenhenger» som jeg kalte det i Excel arket, dette ut ifra enten det læreboken hadde satt som sammenheng eller etter sammenhenger som man lager ut ifra det man ser eller det som står i teksten. Denne måten å jobbe på er induktiv (Sæther, 2021, s. 174).

I presentasjonen av datamaterialet i analysedelen er noen av kategoriene så små at alle sitatene ble med, mens i de litt større kategoriene ble de sitatene som jeg vurderte at best representerte helhetsoppfattelsen i kategorien brukt.

### 3.4 Analyse og bruk av forskningslitteratur

Min analyse er todelt. Den første delen er en beskrivelse av funnene. I denne delen er det systematisk gått igjennom alle kodene som heretter blir referert til som kategorier. Jeg startet med å se på alle dataene under hver kategori. Dette for å danne meg et helhetlig bilde av hvordan landbruket fremstilles. Antall data per kategori ble talt og dette ble det første som ble presentert fra dataene i hver kategori. Grunnen til at antall data blir presentert først i hver av kategoriene er for å synliggjøre hvor stor plass hver enkel

kategori har fått i lærebøkene. Noen av kategoriene som kategorien historie var såpass stor at det ikke var hensiktsmessig å presentere all data, men et utvalg av dataene. Et viktig aspekt for meg når jeg vurderte hvilke data som skulle være med, var at det minst skulle være med data fra hver av lærebøkene som hadde data innenfor denne kategorien. Dette for å få frem det helhetlige bilde av de tingene som har blitt mest vektlagt i forhold til landbruk fra flere forlag. Under arbeidet med dataene og kategoriene ble det ganske fort tydelig at det var tidvis en snever beskrivelse av landbruket. Dette førte til en hel del mindre kategorier som ikke har data i fra alle forlagene. Min vurdering ble derfor at det ble nødvendig å presentere alle data i mange av kategoriene. Dette førte til at mange av dataene er presentert, men ikke alle. Det er derfor viktig å poengtere at ikke alle mine data er presentert, men kun et utvalg som etter min vurdering kan representere alle data.

Den andre delen av analysen er en refleksjons- og diskusjonsdel. I denne delen er dataene i kategoriene diskutert opp imot teorier. Underkapitlene i dette kapitlet går ikke rent på kategoriene, men blander og skaper nye kategorier og sammenhenger. Kategoriene er flytende, og data kan passe under flere kategorier. I og med at det er hvordan landbruket fremstilles som er hovedspørsmålet i denne oppgaven ble det vurdert hensiktsmessig å diskutere sammenhenger mellom kategorier. Eksempel på noen av dette er for eksempel bruken av traktorbilder. Bruken av bildene er på tvers av flere kategorier og er et funn i seg selv. Ved å diskutere bakgrunnen for bruken av bildene sier dette noe om hvordan landbruket fremstilles. Også avsnittet om formuleringer er et eksempel på dette da det kommer under flere kategorier.

Teorien som er valgt er sosiologisk rettet. For å diskutere hvorfor ting blir fremstilt på den måten de er, ble Flø (2013) sin oppfatning av sosial konstruksjon vurdert viktig. Samtidig som Koritzinsky (2021) sine perspektiver på samfunnet og Aakvaag (2012) sin beskrivelse av vårt samfunn gjorde det mulig å peke på hvordan ting fremstilles. For å få en forståelse for hvordan ting fremstilles må man også ha en forståelse for hvordan samfunnet er. Schiefloe (2015) sine definisjoner på evolusjonsteori kan speiles i en del av dataene, derfor ble det prioritert å ta med denne teorien i oppgaven. I og med at denne masteroppgaven er basert på lærebokanalyse ble også Koritzinsky (2021) sine ti kriterier for «den gode lærebok» vurdert som svært hensiktsmessig litteratur.

### 3.5 Min posisjonaltet

Grunnlaget for valg av problemstilling falt naturlig for meg. Dette fordi jeg er opptatt av landbruket. Jeg er odelsjente på en gård som driver med produksjon av melk, kjøtt og korn. Jeg er oppvokst på gården og selv etter jeg flyttet ut, har jeg vært delaktig i driften av gården. Min lillebror driver med sau og også der hjelper jeg til en del. I oppgaven har jeg prøvd etter beste evne og ikke være subjektiv i min analyse. Men den bagasjen jeg har med meg kommer til å farge oppgaven uansett hvordan man snur og vender på det. Det er viktig for meg å få frem min bakgrunn slik at motivet bak oppgaven er transparent.

### 3.6 Svakheter i oppgaven og hva kunne vært gjort annerledes

For å vurdere forskningskvaliteten på oppgaven tar jeg i bruk tre begreper, reliabilitet, validitet og generalisering. Reliabilitet vil jeg bruke for å vurdere kvaliteten på egen forskningsprosess. Validitet for å si noe om kvaliteten på datamaterialet. Og generalisering som refererer til muligheten til å generalisere funn fra en kontekst til en annen (Sæther, 2021, s. 207).

#### Reliabilitet

I dette avsnittet vil jeg stille meg selv noen spørsmål, for å vise hvordan undersøkelsen av lærebøkene er gjort. Dette for at forskningsprosessen skal være transparent (Sæther, 2021, s. 202). Det første spørsmålet er «hvordan har datamaterialet blitt påvirket av måten det er samlet på» (Sæther, 2021, s. 202). Datamaterialet ble samlet gjennom først et utvalg av lærebøker. Dette utvalget har mye å si for datamaterialets karakter. Det at valget falt på samfunnsfagbøker i 5. og 6. trinn gjør at det ikke er et tverrfaglig

materiale da bøkene på mellomtrinnet er rene samfunnsfagbøker og ikke deles med skolefaget naturfag. Det andre store som påvirker mitt utvalg, er at jeg har tatt utgangspunkt i lærebøker som kom etter den nye læreplanen. Denne læreplanen er så fersk at under min innsamling av datamaterialet hadde ikke bøker for 7. trinn kommet ut og boken for 6. trinn hadde heller ikke kommet ut fra forlaget Cappelen Damm. Måten jeg samlet inn mitt datamateriale på var som det er skrevet tidligere, ved hjelp av å sette dataene inn i et skjema i Excel. Om dataene har blitt satt inn i et skjema som spurte om andre ting, så kanskje det hadde blitt andre funn. En svakhet med min datainnsamling er at det kun var jeg, altså en person som aktivt lette etter sitater, bilder, oppgaver og sidemargtekst som inneholder noe om jordbruk. Min oppfatning av hva som omhandler jordbruk kan være forskjellig i fra hva andre mener inneholder jordbruk. I og med at lærebøkene er offentlige og tilgjengelige for alle, åpner dette derimot for at det er mulig å forske videre på dette.

Det andre spørsmålet jeg vil stille meg selv er: «Kan forskningsresultatene reproduseres av andre forskere?» (Sæther, 2021, s. 202). Jeg mener at det er fullt mulig å reprodusere resultatene i denne masteroppgaven. Dette fordi datamaterialet har blitt presentert først som rene data og det kommer tydelig frem hvilken side dataene er funnet på, og fra hvilken bok. I og med at resultatene er fra en kvalitativ metode, har ikke resultatene fra denne lærebokanalysen to streker under svaret. Denne metoden byr opp til synsing og diskusjon og resultatene er ofte «kan» preget. Det er derfor også fullt mulig å diskutere og finne argumenter og litteratur som ikke støtter min oppfatning av hvordan landbruket fremstilles i lærebøkene.

#### Validitet

En måte å styrke validiteten på er å sammenligne egne funn med tidligere forskning på feltet (Sæther, 2021, s. 202). Som nevnt tidligere finner jeg ikke at det er forsket på fremstillingen av jordbruket i lærebøkene tidligere. Finner heller ingenting om jordbruk og lærebøker. Innenfor positivistisk tradisjon er utgangspunktet for vurderingen for validitet at man ønsker å utvikle kunnskap som i størst mulig grad reflekterer verden slik den faktisk er (Sæther, 2021, s. 202). I denne masteroppgaven er dette etterstrebet, dette ved å ha et kritisk blikk på det som faktisk står om landbruket i lærebøkene og diskutere dette opp imot en beskrivelse av dagens samfunn. Samtidig som det er fakta sjekket og kommentert ved elementer i dataene som jeg har stusset på eller som åpenbart trenger en reaksjon.

En svakhet ved valg av metoden lærebokanalyse er at både nasjonale og internasjonale studier viser at lærebokens posisjon er i ferd med å svekkes (Aashamar, Bakken og Brevik, 2021, s. 297). En av grunnene til dette er at ordningen for godkjenning av lærebøker er avvirket (Koritzinsky, 2021, s.231). Dette sammen med at dagens læreplaner er kompetansebasert og ikke basert på det faglige innholdet gjør at lærerne står fritt til å velge å bruke annet materiell enn lærebøkene (Aashamar et.al, 2021, s. 297). Selv om det finnes studier som sier at lærebokens posisjon er i ferd med å svekkes så har flere imidlertid uttrykket en bekymring. Bekymringen går på at overgangen til kompetansebaserte læreplaner har økt lærebokens innflytelse, fordi enkelte lærere kan velge å ikke fortolke kompetansemålene selv, men heller støtte seg til den fortolkningen som er gjort av lærebokforfatterne (Aashamar et al, 2021, s. 297). Dette gjør at lærebokanalyse kan være både en svakhet og en styrke.

#### Generalisering

I og med at denne oppgaven er mest kvalitativ er ikke statistisk generalisering mulig. For kvalitative metoder er det analytisk generalisering som er mest aktuell. Analysen tar for seg fem lærebøker fordelt på tre forlag. Alle bøkene er samfunnsfagbøker fra mellomtrinnet. Bøkene er også kun 5. trinns og 6. trinns bøker. Derfor kan man ikke si at denne oppgaven er generalisert for hele mellomtrinnet. Fremstillingen av jordbruket i andre fag enn samfunnsfag er ikke tatt med i oppgaven og heller ikke fremstillingen fra bøkene fra 7. trinn. Men det er mulig å si at man har en analytisk generalisering i oppgaven. Dette fordi de fem bøkene som er blitt analysert gir et ganske likt bilde på

landbruket. Da kan det være nærliggende å tro at dette også gjelder for bøkene på 7. trinn. Samtidig som oppgaven ikke tar for seg fremstillingen av jordbruket i andre fag, kan det argumenteres for at jordbruket har vært og er en del av samfunnet. Det blir da nærliggende å tro at fremstillingen av jordbruket i samfunnsfaget speiler fremstillingen av jordbruket i de andre skolefagene.

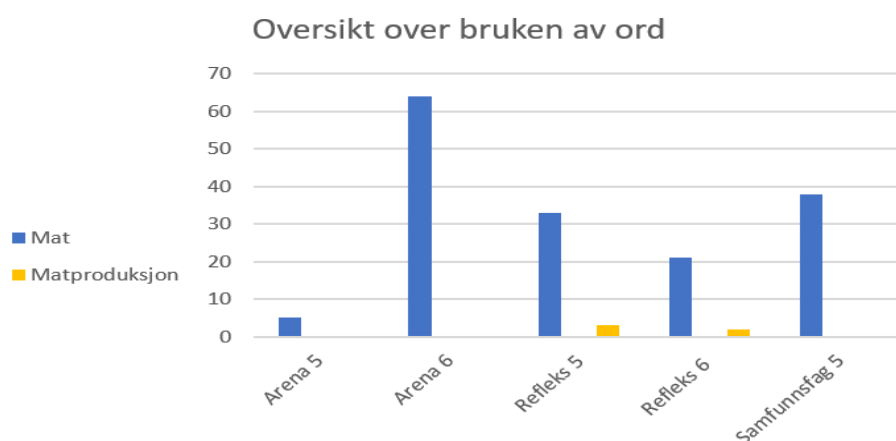
## 4.0 Analysen

### 4.1 Presentasjon av data

I denne første delen presenteres datamaterialet.

#### Antall ord

Ordene som er talt er ordet *mat* og ordet *matproduksjon*. Til sammen i alle bøkene er ordet *mat* nevnt 161 ganger mens ordet *matproduksjon* bare er nevnt fem ganger. Fordelingen mellom bøkene ser slik ut:



Figur 2 Bruken av ordene mat og matproduksjon i de forskjellige lærebøkene

Ordet *mat* brukes en rekke ganger, som man ser av figuren brukes det i alle bøkene. Ordet *matproduksjon* nevnes nesten ikke i det hele tatt. Det er kun et forlag som har brukt ordet *matproduksjon* i sine bøker.

#### Historie

Kategorien *historie*, kommer frem i alle lærebøkene og er den kategorien som har fått størst plass i lærebøkene. Hele 35 ganger er det tekst eller bilde som kan plasseres i denne kategorien. Det er spesielt fokus på overgangen til jordbrukssamfunnet. Dette går igjen i flere av bøkene. I Arena bøkene er det i Arena 6 det siteres til jordbrukssamfunnet. 11 av 12 av tekstsitatene i Arena 6 er knyttet til jordbrukssamfunnet, og det ene bilde som kan knyttes til jordbruk under kategorien historie faller også inn under denne underkategorien. Et av eksemplene:

«Menneskene begynte å dyrke jorda for omtrent 11000 år siden. Da fikk vi Jordbrukssamfunn. Menneskene eksperimenterte med de mest næringsrike og velsmakende plantene, slike som hvete, mais, ris og bygg. De ryddet andre planter vekk for å dyrke akkurat disse. Menneskene begynte også å temme dyr som kunne gi melk, kjøtt, egg og skinn. De store avlingene med korn ga mulighet til å fore husdyr. Avling er et annet ord for mat som er dyrket og plukket fra jorda.» (Eriksen, Grødem, Nodeland & Sibeko, 2021, s. 72).

Også i Refleks har jordbrukssamfunnet fått plass, mens i Arena skrives det kun om i en av bøkene, er jordbrukssamfunnet med i både boken for 5. og 6. trinn i Refleks. I Refleks 5 er det fire sitater og et bilde som kommer under kategorien historie og alle omhandler jordbrukssamfunnet. Et eksempel på dette er:

«Historien kan deles inn etter hvordan samfunn skaffet mat og lagde det menneskene trengte. Måten samfunnet skaffer mat og lager ting på, har mye å si for hvordan samfunnet er organisert. Bruker vi dette som kjennetegn, kan



historien deles inn i tre deler: jeger- og sankersamfunnet, jordbrukssamfunnet og industrisamfunnet.» (Hosteland, Lie, Maliks & Skjæveland, 2021a, s.186).

I Refleks 6 er det 5 sitater som kommer under kategorien historie, alle sitatene kommer under denne underkategorien. Et eksempel på sitat er:

«Rundt 8000 f.Kr. Begynte menneskene å dyrke noen spesielle planter med lange strå, hvor frøene var samlet øverst i små kapsler. At frøene var samlet i kapsler, gjorde dem lett å høste når de var modne. Stråene kunne kuttet med en skarp stein, samles i et nek og bæres til et sted der frøene kunne slås ut av kapslene, stråene med de spiselige frøene kaller vi korn. Menneskene som først begynte å dyrke korn, levde i det fruktbare området ved elvene Euftrat og Tigris. Dette området kaller vi Mesopotamia.» (Hosteland, Lie, Maliks & Skjæveland, 2021b, s.52).

I samfunnsfag 5 skrives det ikke om fremveksten av jordbrukssamfunnet.

En annen underkategori til historie er nyere historie. Denne underkategorien finner vi i Refleks 5 og Samfunnsfag 5. I Refleks 5 er det to sitater og et bilde av nyere historie. Sitatene er veldig like.

«For 200 år siden var de fleste som bodde i Norge, bønder. De arbeidet på små og store gårder og levde stort sett av det de produserte selv.» (Hosteland et al, 2021a, s.34).

Dette sitatet kom på side 34, lengre ut i boken kommer det et lignende sitat.

«For 200 år siden var de fleste bønder og levde av det de selv kunne produsere. Folk bosatte seg der de kunne dyrke jorda og holde husdyr, og der de kunne få tak i fisk.» (Hosteland et al, 2021a, s.51).

Refleks 5 har også et bilde av nyere historie, ut ifra konteksten til bildet kan det se ut til at forfatteren mener at det skal speile dagens landbruk. Men bildet er av en traktor som ble produsert på 1960-1970 tallet.



Figur 3 Bilde av traktor som horver funnet i Hosteland et al, 2021a, s.131

Samfunnsfag 5 har en litt annerledes oppbygning av læreboken. Den tar for seg historien fra 100 år tilbake i tid og frem til i dag, på den reisen møter vi igjennom boken noen mennesker. Disse menneskene beskriver hverdagen da de vokste opp. Samfunnsfag 5 har fire sitater av nyere historie og et bilde. Det første sitatet som her er verdt å trekke frem, er omtalen av hvordan barn bidro i det daglige.

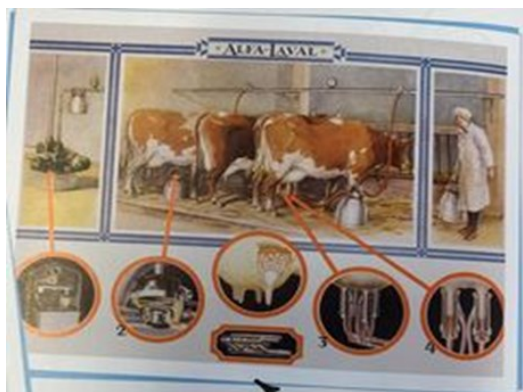
«Barn som bodde på gård, var ofte med i fjøset og matet, melket og stelte dyrene om morgenen.» (Bjerkaas, Krass & Stenersen, 2021, s.10).

To andre sitatet går mer på livet for 100 år siden.

«For hundre år siden bodde de fleste familiene i Norge på landet. Mange jobbet enten som bønder eller fiskere.» (Bjerkaas et al, 2021, s.82).

«Husmannsfamiliene leide litt jord og et enkelt hus på gården til storbonden. Disse familiene måtte jobbe på storbondens gård i tillegg til å dyrke sin egen jord.» (Bjerkaas et al, 2021, s.82).

Bildet fra samfunnsfag av nyere historie er av en reklameplakat



Figur 4 Bilde av reklameplakat funnet i Bjerkaas et al, 2021, s.92

Normer

Normer er også en kategori som kun er representert i Arena 5, den kommer til uttrykk gjennom et sitat, to bilder i sammenheng med to oppgavetekster. I teksten er sitatet:

«Når vi lærer normer, lærer vi å tolke det som skjer rundt oss - for eksempel om en bøtte blod etter slakting skal bli til blodpølser eller om den skal kastes. Men vi lærer også hva vi skal føle om det vi ser - skal synet og lukta av blodpølser gjøre oss lykkelig eller skal den få oss til å brette oss?» (Eriksen, Grødem, Nodeland & Sibeko, 2020, s. 202).

Det ene bildet er bildet av en gris med oppgaveteksten.

«Hva føler du? A) Nääåh, så søt! B) Nam-nam, bacon! C) Æsj, ta den vekk!» (Eriksen et al, 2020, s. 203).



Figur 5 Bilde av gris funnet i Eriksen et al, 2020, s.203

Og det andre bildet er av en blodig hånd som holder i en blodpølse med oppgaveteksten.

«Hva føler du? A) Nam, blodpølse til middag! B) Au! Mamma må ha skåret seg i hånda! C) Æsj, så ekkelt!» (Eriksen et al, 2020, s. 203).



Figur 6 Bilde av blodpølser funnet i Eriksen et al, 2020, s. 203

## Klima

Denne kategorien finner vi i Arena 6, Refleks 5 og Refleks 6. Kategorien klima har fem sitater i fra teksten, tre bilder, en bildetekst og to oppgavetekster. I Arena 6 er kategorien klima representert med et bilde en oppgavetekst og et sitat i teksten. Sitatet i teksten er skrevet i et fremtidsperspektiv.

«Noen land vil for eksempel risikere oversvømmelse dersom klimaet ikke bremses, mens andre kanskje vil få bedre forhold til å dyrke mat dersom det blir varmere.» (Eriksen et al, 2021, s. 32).

Oppgaveteksten er en påstand om fakta eller mening.

«Alle i Norge bør slutte å spise kjøtt for å stanse klimaendringene.» (Eriksen et al, 2021, s. 39).

Bildet er ment å representere drivhuseffekten.



Figur 7 Bilde som representerer drivhuseffekten funnet i Eriksen et al, 2021, s.30

I Refleks 5 er det to sitater fra teksten, en oppgave og et bilde som kan forbindes med klima og jordbruk. I det første sitatet skrives det om kunstgjødsel og sprøytemidler.

«I løpet av de siste 40-50 årene har flere begynt å tenke på måten vi produsere mat på, kanskje ødelegger naturen. Store mengder kunstig gjødsel forstyrrer den naturlige veksten i naturen, og sprøytemidler dreper insekter som vi er avhengige av for at planter skal vokse på jorda vår. Matproduksjon er bare bærekraftig hvis den ikke ødelegger naturen vår.» (Hosteland et al, 2021a, s.157).

Oppgaven henger sammen med det første sitatet.

«Søk på internett og finn ut hva som er forskjellen på naturlig gjødsel og kunstig gjødsel. Hvordan ville du forklart dette til en som er yngre enn deg? Fortell eller skriv forklaringen.» (Hosteland et al, 2021a, s.178).

Det andre sitatet er om produksjon av klimagasser.

«Mennesker produserer klimagasser. Vi slipper ut klimagasser når vi kjører bil, båt eller fly, og når vi produserer og transporterer mat og andre varer.» (Hosteland et al, 2021a, s.163).

Bildet er av ting som boken mener har skylden i klimaendringene.



Figur 8 Bilde av oljeplattform, kyr på beite og et fly funnet i Hosteland et al, 2021a, s.162

Refleks 6 har kun et sitat og et bilde med bildetekst. Sitatet går mer på hvilket klima som trengs for å drive landbruk heller enn hva landbruket gjør med klimaet slik det fremstår i de andre bøkene som inneholder klima som kategori.

«Jordbruk blir drevet nesten overalt der det bor mennesker. Det er lettere å dyrke mat i lavlandet enn høyt til fjells, og det er lettere når terrenget er flatt, enn når det er bratt. Det bør heller ikke være alt for varmt eller alt for kaldt, og det må være passelig med nedbør» (Hosteland et al, 2021b, s.9).

Bildet er av et inntørket jorde med teksten:

«Når det er tørke blir avlingen liten.» (Hosteland et al, 2021b, s.47).

### Konflikt

Konflikt er en liten kategori, denne kategorien finner vi i Arena 6. Det er to sitater i tekst som tar for seg konflikt. I det ene sitatet går konflikten på planer om å bygge på dyrket mark.

«En kommune vil bygge idrettshall sånn at flere barn kan drive med idrett på fritiden. Stedet der de vil bygge idrettshallen, er et jorde som brukes til å dyrke mat. Å bygge hallen fører til at det blir mindre jord å dyrke mat på i framtiden» (Eriksen et al, 2021, s. 169).

Mens det andre sitatet er konflikt mellom mennesker og klimaendringer da de må flykte for at det ikke lenger er mulig å dyrke mat, dette sitatet passer under to kategorier. Denne og kategorien for klima.

«I flere land fører menneskeskapte klimaendringer som hetebølger, flom og tørke, til at landbruk ikke er mulig på samme måte som før. Uten god jord og passe med nedbør blir det vanskelig å dyrke korn og grønnsaker. Dette fører til at mennesker

som lever av jordbruk, ikke kan skaffe seg mat eller tjene penger der de bor. Mange ser ingen annen utvei enn å flykte.» (Eriksen et al, 2021, s. 214).

#### Ressurser

Denne kategorien finner vi i to av bøkene, Refleks 5 og samfunnsfag 5. Denne kategorien tar for seg Norges ressurser og hvordan disse gjør at vi kan produsere mat. I Samfunnsfag 5 er det to sitater og en ordforklaring i denne kategorien. Ordforklaringen forklarer ordet landbruk.

«Landbruk - å dyrke jorda og ha husdyr, for eksempel kyr og sauer.» (Bjerkaas et.al, 2021, s.109).

Tekstsitatene går på hvor heldige vi er i Norge.

«Vi som bor i Norge er heldige. Vi har ferskvann i elver og innsjøer, fisk i havet, tømmer i skogen og matjord og beiteområder til å drive landbruk.» (Bjerkaas et al, 2021, s.108).

Og nye oppfinnelser som gjør at vi kan utnytte ressursene.

«Nye oppfinnelser endret måten bønder og skogsarbeidere jobbet på. For eksempel gjorde traktoren det mye enklere å drive gård.» (Bjerkaas et al, 2021, s.110).

I Refleks 5 er det et bilde og tre sitater i teksten i denne kategorien. Bildet er av en traktor som presser halmballer.



Figur 9 Bilde av traktor som presser halmballer funnet i Hosteland et al, 2021a, s.156

To av sitatene om ressurser kommer på samme side i Refleks 5. Det ene omhandler befolkningsvekst.

«Det har vært en enorm befolkningsvekst fordi vi har blitt flinkere til å produsere mat og behandle sykdom.» (Hosteland et al, 2021a, s.156).

Mens det andre sitatet går på effektivitet i landbruket.

«Matproduksjonen har blitt mye mer effektiv, blant annet gjennom bruk av kunstig gjødsel og sprøytemidler.» (Hosteland et al, 2021a, s.156).

Sitatet på side 32 er veldig snevert.

«Vi trenger jord til å dyrke mat.» (Hosteland et al, 2021a, s.32).

## Samfunn

Kategorien samfunn finner vi i to av 5.trinn bøkene Samfunnsfag 5 og Refleks 5, og i en av 6.trinns bøkene Arena 6. I Arena 6 er det fire bilder i denne kategorien, en tekstboks og en bildetekst. To av bildene er på side 57.



Figur 10 Illustrasjon av dame på traktor uten hytte funnet i Eriksen et al, 2021, s.57



Figur 11 Illustrasjon av mann med sigd funnet i Eriksen et al, 2021, s. 57

Og de andre to bildene er på side 79.



Figur 12 Bilde av traktor som horver funnet i Eriksen et al, 2021, s.79



Figur 13 Illustrasjon av kyr på beite, en gård, melkebil, meieri og en dagligvarebutikk funnet i Eriksen et al, 2021, s 79

Bildeteksten kommer etter bildet av traktoren som horver.

«Snakk sammen eller søk på nett. Finnes det jordbruk i nærheten av der dere bor? Hva tror du er forskjellen på dette jordbruket og det alle første jordbruket? Er det noe som kan være likt?» (Eriksen et al, 2021, s. 79).

Tekstboksen stiller spørsmål til hvordan de ville forholdt seg til samfunnet om vi ikke hadde den tilgangen på mat vi har i dag.

«Hva ville dere ha gjort for å skaffe dere mat dersom det plutselig ikke var noen gårder, fabrikker eller butikker rundt dere?» (Eriksen et al, 2021, s. 59).

Refleks 5 har et bilde og et sitat i fra teksten i denne kategorien. Bildet er fortidsrettet og er av en traktor som ble produsert på 1960-1970 tallet, men er plassert sammen med en side om samfunnet i dag.



Figur 14 Bilde av traktor som horver funnet i Hosteland et al, 2021a, s. 131

Sitatet går på ulike roller i samfunnet.

«Voksne trenger også andre mennesker. De skal bygge hus, dyrke mat, lage mat og passe barna.» (Hosteland et al, 2021a, s.130).

I samfunnsfag 5 møter vi en gutt som har flyttet fra byen og til bygda, det er et bilde av gutten der han står på forbrettet.



Figur 15 Bilde av gutt på fôrbrett funnet i Bjerkaas et al, 2021, s. 102-103

Og et sitat som viser en av alle de ulike måtene å drive jordbruk på.

«I tillegg til familien bor det tolv kyr, fem geiter, en bukk og mange høner på gården» (Bjerkaas et al, 2021, s.105).

### Geografi

Kategorien geografi er det Refleks bøkene som har. I Refleks 5 er det geografi innad i Norge, mens i Refleks 6 er det geografi internasjonalt. Refleks 5 har delt opp i regioner i Norge, eksempler på tekst sitat er for eksempel i fra Trøndelag.

«Her er det mange store, fine jordbruksområder, og jordbruk har alltid vært viktig.» (Hosteland et al, 2021a, s.40).

Eller om Østlandet.

«Men Østlandet har både kyst med skjærgård, store skogområder, flate jordbruksbygder og høye fjell.» (Hosteland et al, 2021a, s.46).

Refleks 6 har delt inn geografibolkene etter kontinent. Eksempler på sitat er for eksempel fra Afrika.

«I Afrika er det mange som lever av jordbruk. Noen steder er det vanskelig å drive jordbruk på grunn av tørke, men andre steder blir det dyrket blant annet korn, frukt, grønnsaker, kaffe og kakao.» (Hosteland et al, 2021b, s.20).

Her skriver de også om produksjon og sysselsetting i Sør-Amerika.

«Mange søramerikanere er sysselsatt i jordbruk. Det blir blant annet dyrket kaffe, kakao, mais, bønner og bananer. I Argentina og Uruguay er det store slettelandskaper som kalles pampas. Her er det mye husdyrhold, og særlig storfekjøtt blir eksportert til utlandet.» (Hosteland et al, 2021b, s.33).

Refleks 6 har også med en oppgave på geografi og jordbruk.



Figur 16 Bilde av to sider i en lærebok med ulike bilder av norsk natur funnet i Hosteland et al, 2021b, s.44



«1. Se på bildene og diskuter i grupper. Hva er positivt, og hva er negativt med å arbeide som bonde på disse stedene? 2. Hvor ville dere selv valgt å ha en gård om dere kunne velge? Begrunn svarene deres.» (Hosteland et al, 2021b, s.44).

Jobber i dag

Den siste kategorien har kun to sitater i fra en bok og er en veldig liten kategori. Boken er Refleks 5. Det første sitatet handler om at det finnes flere jobber i samfunnet i dag.

«Jordbruk og fiske er fortsatt viktig. Men i dag fins det flere forskjellige næringer og yrker.» (Hosteland et al, 2021a, s.37).

Det andre sitatet tar for seg måter å jobbe på.

«Men fortsatt er det mange yrker man må bruke kroppen, for eksempel om man er bonde eller arbeider med rengjøring eller med pleie av syke og eldre.» (Hosteland et al, 2021a, s.37).

## 4.2 Diskusjon av data

Perspektiver i samfunnskunnskap og hvordan lærere og læremidlene påvirker dette. Theo Koritzinsky skriver i boken «Samfunnskunnskap en fagdidaktisk innføring» at lærerens og læremidlenenes påvirkning av elevene gjennom språkbruk, bilder og utvalg av fakta og sammenhenger henger, bevisst eller ubevisst sammen med noe mer overordnet. Det vi kan kalle valg av perspektiver i samfunnskunnskap. Altså i hvilken grad beskriver vi og forklarer vi samfunnsforhold ovenfra eller nedenfra (Koritzinsky, 2021, s.71).

Når man ser på hovedfunnene i lærebøkene i forhold til dette som har et språkbruk som tilsier at jordbruk var *noe vi hadde før*. Få og utdaterte bilder og et snevert og karikert bilde på jordbruket. Samtidig som ordet mat er noe vi møter mange ganger i bøkene uten at det har en sammenheng med jordbruk, kan vi kanskje si at jordbruket blir sett på utenfra. Koritzinsky stiller flere spørsmål i forhold til påvirkning gjennom valg av perspektiver. Et av spørsmålene lyder «i hvilken grad fokuserer vi mest på samfunnsprosesser lokalt, nasjonalt, i den vestlige verden, i u-land eller globalt?» (Koritzinsky, 2021, s.71).

Her er det ikke en fasit, men variasjon imellom de ulike lærebøkene. I Arena 5 er det skrevet svært lite om jordbruk, men det som står kan argumenteres for at er skrevet om nasjonale prosesser. Men dette er mer som bare ett eksempel og ikke egentlig om landbruk.

«I Norge har vi for eksempel en kunnskapsminister som har det øverste ansvaret for det som gjelder skole, og en landbruksminister som har ansvar for politikken som handler om landbruk og bønder.» (Eriksen et al, 2020, s. 99).

Mens i Arena 6 står det mer, der er fokuset rettet mot historien om jordbrukets fødsel, overgangen fra jeger- og sankersamfunn til jordbrukssamfunn, der er prosessene beskrevet på globalt plan. Men om vi ser på samfunnsprosessene som er beskrevet i nåtid i boken kan vi si at fokuset er mer nasjonalt.

«Menneskene begynte å dyrke jorda for omtrent 11000 år siden. Da fikk vi Jordbrukssamfunn. Menneskene eksperimenterte med de mest næringsrike og velsmakende plantene, slike som hvete, mais, ris og bygg. De ryddet andre planter vekk for å dyrke akkurat disse. Menneskene begynte også å temme dyr som kunne gi melk, kjøtt, egg og skinn. De store avlingene med korn ga mulighet til å fore husdyr. Avling er et annet ord for mat som er dyrket og plukket fra jorda.» (Eriksen et al, 2021, s. 72).

I Refleks 5 tar de for seg Norge region for region, landbruk nevnes i noen av regionene, men det går ikke inn i dybden, det kan sies at det ses på jordbruket lokalt, men det har kun en smal forankring. Et eksempel på dette er:

«Men Østlandet har både kyst med skjærgård, store skogområder, flate jordbruksbygder og høye fjell.» (Hosteland et al, 2021a, s.46).

Refleks 6 derimot tar for seg geografi globalt, der står det skrevet om de ulike kontinentene her er det også en snever fremstilling, men det står mer om hvordan ressursene blir utnyttet globalt enn det gjorde i den nasjonale delen.

«Mange søramerikanere er sysselsatt i jordbruk. Det blir blant annet dyrket kaffe, kakao, mais, bønner og bananer. I Argentina og Uruguay er det store slettelandskaper som kalles pampas. Her er det mye husdyrhold, og særlig storfekjøtt blir eksportert til utlandet.» (Hosteland et al, 2021b, s.33).

Det er altså jordbruk andre steder i verden.

I samfunnsfag 5 er det et nasjonalt perspektiv. Perspektivet er også her snevert, men her tar de for seg perspektivet fra et barn som bor på en gård sitt syn. Med en smal argumentasjon kan man også si at samfunnsfag 5 har et lokalt perspektiv.

«I tillegg til familien bor det tolv kyr, fem geiter, en bukk og mange høner på gården» (Bjerkaas et al, 2021, s.105).

Dette eksemplet på lokalt perspektiv er ikke akkurat fra en storskala drift. Det er det idylliske småbruket som blir brukt som eksempel og ikke målrettet storskala produksjon. Altså det landbruket som gjerne er i reklame og som opprettholder et bilde av et småskala, variert landbruk uten intensiv drift. Ideen om denne typen landbruk har kommet etter det siste stadiet i kommodifiseringen, et idegrunnlag for småskala nisjeproduksjon i landbruket for å tilfredsstille forbrukeren sin sult etter symbolprodukter (Flø, 2013, s.161). Denne typen landbruk representerer et sted det må være koselig å bo. Det er harmoni.

Koritzinsky stiller også spørsmål om lærebøkene trekker frem harmoniske trekk i samfunnet og i hvilken grad konflikter (Koritzinsky, 2021, s.71). Alle lærebøkene har harmoniske trekk. Disse trekkene kommer frem når det er snakk om jordbruket historisk. Eksempler på dette er blant annet fra Arena 6:

«En dag oppdaget menneskene at hvis man legger korn i jorda, så vil det vokse opp nye korn på samme sted» (Eriksen et.al, 2021, s.10).

eller Refleks 6:

«Jordbruk blir drevet nesten overalt der det bor mennesker. Det er lettere å dyrke mat i lavlandet enn høyt til fjells, og det er lettere når terrenget er flatt, enn når det er bratt. Det bør heller ikke være alt for varmt eller alt for kaldt, og det må være passelig med nedbør» (Hosteland et al, 2021b, s.9).

Som blir en veldig generell og overflatisk presentasjon.

Men om man ser på dataene i lærebøkene under kategorien nåtid ser vi at det går fra harmoni til konflikt. Enten det er snakk om normer som går på det å spise kjøtt, klima der matproduksjon ses på som en like stor versting som fly og oljeplattformer når det kommer til å produsere klimagasser eller diskurs om kunstgjødsel. Av de lærebøkene som det er sett på i denne oppgaven er det kun Samfunnsfag 5 som bare har et harmonisk syn på landbruket. Det er også den boken det står minst om jordbruk i.

En annen ting Koritzinsky (2015) trekker frem som spørsmål er «Forklarer vi stabilitet og eller endring ved å peke på menneskers ideer og verdier eller ved å understreke materielle interesser og strukturer?» (Koritzinsky, 2021, s.71). Dette spørsmålet er komplekst å svare på i forhold til funnene i lærebøkene som omhandler landbruk. Ordet

mat blir brukt til sammen 161 ganger, og er brukt hyppigere enn jordbruket blir nevnt. Ordet matproduksjon er nesten ikke nevnt, kun fem ganger er det ordet brukt. Når vi ser på dette opp imot spørsmålet om det er stabilitet og eller endring ved å peke på menneskers ideer eller verdier, eller om det understreker materielle interesser og strukturer. Vil jeg argumentere for at det er det første som kommer frem i lærebøkene. Det at ordet mat blir nevnt så hyppig, men at hvordan den produseres ikke kommer frem sier oss at bøkene er forbrukerstyrt og at perspektivet på jordbruk kommer i størst grad fra forbrukeren sin side i bøkene. Det er altså overvekt av menneskers ideer eller verdier. Dette er noe som speiler dagens samfunn. Vi har gått i fra et industrisamfunn der produksjonen står sentralt (Aakvaag, 2012, s.266) til et konsumsamfunn der man har gitt mat en symbolsk verdi uten umiddelbare referanser til det faktiske innholdet (Flø, 2013, s. 159).

Det siste spørsmålet om påvirkning gjennom valg av perspektiver det er interessant å se på i forhold til perspektiver på landbruk er «I hvilken grad anlegger vi et pessimistisk eller optimistisk syn på fremtida?» (Koritzinsky, 2021, s.71). Når vi ser på dataene fra lærebøkene er det kun et sitat som er fremtidsrettet.

«Noen land vil for eksempel risikere oversvømmelse dersom klimaet ikke bremses, mens andre kanskje vil få bedre forhold til å dyrke mat dersom det blir varmere.» (Eriksen et al, 2021, s.32).

Dette kommer innenfor diskursen om jordbruk og klima. Denne diskursen er en gjenganger i nesten alle bøkene. Jordbruk er sett på som en klimaversting og selv om synet på det som var før, ofte ses på i et optimistisk og harmonisk syn, så er kanskje jordbruket i dag litt mer pessimistisk. Landbruket skrives inn i lærebøkene som en del av risikosamfunnet ved at fokuset ligger på konsekvenser fra industrisamfunnet heller enn å fokusere på hvordan vi produserer mat i dag (Aakvaag, 2012, s.265). Dette gjør at matproduksjon fremstår som en risiko. Lærebøkene kan sies å speile risikosamfunnet på dette området, da jordbruket sin rolle i bøkene blir å håndtere konsekvenser av modernitet (Aakvaag, 2012, s.266). Det er vanskelig å sette to streker under og kalle en fasit, da det er veldig snevert det som er om jordbruk i lærebøkene.

Landbruk er noe man hadde før

Et av mine hovedfunn i gjennomgangen av lærebøkene er at landbruk er noe vi hadde før. På tross av at 42 av dataene mine som kan omhandle landbruk er skrevet i nåtid og 40 av dataene er skrevet i fortid, sitter man igjen med oppfattelsen av at landbruk er noe vi hadde før. Dette fordi fortidsdataene er større og har mer plass, de er som regel funnet i teksten og det er hele avsnitt som omhandler fortidens landbruk. Nåtidfunnene er som regel kort i tekst eller i en oppgave, teksten som omhandler jordbruket i nåtid er også veldig ofte snevert, som dette tekstutdraget fra Refleks 5.

«vi trenger jord for å dyrke mat» (Hosteland et al, 2021a, s.32).

Eller denne oppgaveteksten fra Refleks 6 etter flere bilder av ulike steder i Norge.

«Se på bildene og diskuter i grupper. Hva er positivt, og hva er negativt med å arbeide som bonde på disse stedene?» (Hosteland et al, 2021b, s.44).

Dette fenomenet er ikke unikt for jordbruket og dens vinkling i lærebøkens opplysning og fragmentering av en tilsynelatende stabil fortid. Dette gjør at det ikke trenger å være en reell konsensus. Samtidig som vage eller manglende definisjoner av sentrale begreper gjør at diagnosene av samtiden er åpne for ulike tolkninger (Leiulfsrud & Frisvold, 2003, s. 156).

Fortiden er som nevnt stort vektlagt i lærebøkene, har fått mye plass og er kanskje det det går mest inn på, men det er fragmentert eller mangelfullt. Det er tatt med noen hovedmomenter. Det kan egentlig ligne mest på fakta-setninger som er satt sammen til en tekst. Et eksempel på dette er dette tekstutdraget fra Arena 6.

«Jordbruket kom senere til Norge enn mange andre steder i verden. Forskere har funnet spor etter jordbruk for rundt 6000 år siden i områdene rundt Oslofjorden. Men det virker som om disse tidlige bøndene ganske fort ga opp å dyrke korn, og gikk tilbake til å jakte og fiske. Til slutt tok jordbruket over for jakt og fiske i Norge også. Det skjedde for omtrent 4300 år siden. Det ble bygd gårder rundt om i landet. Å dyrke korn og få kjøtt og melk fra tamme husdyr ble den viktigste måten å skaffe mat på.» (Eriksen et al, 2021, s. 75).

Lærebøkene sier ingenting om hvordan vi produserer mat i dag. Men vi spiser jo fortsatt mat. Her speiler lærebøkene et perspektiv på dagens samfunn der samfunnsborgerne er forbrukere ikke produsenter. Vi lever i et samfunn der fokuset er på bivirkningen etter industrisamfunnet og setter disse i fokus (Aakvaag, 2012, s.266). Dermed blir noe så grunnleggende som hvordan vi skaffer oss mat i dag glemt, dette resulterer i at man får en følelse av at jordbruk er noe vi hadde før.

«For 200 år siden» ser ut til å være en populær start på en setning, når det skrives om jordbruk og bondekultur i en av lærebøkene. Det som gjentar seg i lærebøkene er en snever beskrivelse eller oppfattelse av et fenomen. En av unnskyldningene for dette er at det er begrenset plass i en lærebok. Da skulle man tro at denne plassen ble utnyttet til det ytterste slik at det kommer ny informasjon om et tema når det skal skrives om. Og at det ikke gjentas med små justeringer. I Refleks 5 står det om hvordan samfunnet var for 200 år siden.

«For 200 år siden var de fleste som bodde i Norge, bønder. De arbeidet på små og store gårder og levde stort sett av det de produserte selv.» (Hosteland et al, 2021a, s.34).

Dette sitatet kommer på side 34 i under overskriften «Hva levde folk av før» med underoverskriften «De fleste var bønder» (Hosteland et al, 2021, s.34). Her har boken gitt et syn på hvordan en del av samfunnet var for 200 år siden og man skulle tro at neste gang jordbruket kom opp på denne måten skulle det komme annen eller ny informasjon, i stedet gjentas sitatet bare med en litt annen tvist.

«For 200 år siden var de fleste bønder og levde av det de selv kunne produsere. Folk bosatte seg der de kunne dyrke jorda og holde husdyr, og der de kunne få tak i fisk.» (Hosteland et al, 2021a, s.51).

Her kommer sitatet under overskriften «Hvorfor bor vi der vi bor?» Her kommer egentlig den samme informasjonen en gang til under underoverskriften «Naturressurser er viktige» (Hosteland et al, 2021a, s.51). Ny informasjon er at de bosatte seg der de kunne dyrke jorda og kunne fange fisk. Dette kan argumenteres for at er nesten det samme sitatet. Hva om de kunne utbrodert om hvordan de så at de kunne dyrke jorda eller hvordan de faktisk produserte maten på, i et av sitatene. Det kunne for eksempel stått:

Det er færre bønder i Norge i dag, men fordi man har fått nye maskiner produserer man mer mat enn tidligere, likevel importerer vi mer enn halvparten av maten vi spiser.

Også Samfunnsfag 5 har en versjon av sitatet, men der er det ikke snakk om for 200 år siden, men om for hundre år siden.

«For hundre år siden bodde de fleste familiene i Norge på landet. Mange jobbet enten som bønder eller fiskere.» (Bjerkaas et al, 2021, s.82).

Tid er altså noe som varierer fra forlag til forlag, begge sitatene stemmer jo, men elevene får ikke noen form for tidslinje eller forståelse for jordbrukets utvikling innenfor et tidsperspektiv de siste årene. Så her kommer det altså an på hvilket læreverk eleven bruker, om de har oppfatningen av at de fleste var bønder for hundre år siden eller for 200 år siden. Dette er med å understreke enda mer at jordbruk er noe vi hadde før. Sitatet fra læreboken er komplekst, men samtidig snevert da det hopper veldig i tid. Man

får veldig mye informasjon på en gang, men samtidig sitter man ikke igjen med så veldig mye.

Denne fremstillingen av landbruket speiler en tid der en vare sin verdi hadde samme bruks- som bytteverdi. Maten de produserte hadde ikke gått igjennom en kommodifisering. Fremstillingen av landbruket gjør at man får en oppfatning av at maten ble produsert for å uavkortet gå til matbordet til bondefamilien. Produksjonen av mat fremstilles altså ikke som en matvare bonden selger for å forsørge sin familie (Flø, 2013, s.159).

Jordbruk som klimaversting

Klima og klimaundervisning har fått stor plass i lærebøkene. Årsaken til dette er at etter det kom ny læreplan, ble bærekraftig utvikling et tverrfaglig mål på læreplanen (Utdanningsdirektoratet, 2020). Dette er tema som har fått stor plass i tre av de fem lærebøkene denne oppgaven tar for seg. Jordbruket blir også nevnt. Men er det slik at jordbruket er en klimaversting? Er det riktig å sette kyr på beite opp imot en oljeplattform og et fly? Finnes det bare en fasit nå det kommer til kunstgjødsel eller kunstig gjødsel som læreboken kaller det? Og er det slik at vi må slutte å spise kjøtt for å redde kloden? Jordbruket blir fremstilt i et ensidig lys når det kommer til klima i lærebøkene.

Bilde av to kyr på beite med en oljeplattform i bakgrunn og et fly på himmelen over har bildeteksten:

«Mennesker slipper ut klimagasser fra ting vi gjør. Disse gassene forandrer klimaet.» (Hosteland et al, 2021a, s.162).



Figur 17 Samme som figur 8 bilde av oljeplattform, kyr på beite og et fly funnet i Hosteland et al, 2021a, s.162

Denne illustrasjonen skaper et bilde av at jordbruket og kyr på beite har utslipp av klimagasser på høyde med et fly og en oljeplattform. Har forståelse for at det skal illustrere ulike former for utslipp, men når det likestilles på denne måten, så oppfattes det som at kyr på beite er en skikkelig klimaversting og at utslippet er like stort på alle de tre eksemplene. Dette kan kobles opp imot det første av de ti kriteriene Koritzinsky har for en god lærebok, korrekte fakta om samfunnet (Koritzinsky, 2021, s. 231). Ifølge en forskning gjort av NIBIO er faktisk karbonlagring i eng et viktig klimatiltak. Eng og beite dekker mer enn halvparten av Norges jordbruksareal. Ifølge forskningsartikkelen er altså det at kyr er ute på beite et klimatiltak og ikke en klimaversting slik som det fremstilles på bildet i læreboka (Scharer, 2021). Man kan se for seg at grunnlaget for at akkurat kyr på beite ble satt opp imot fly og oljeplattform er forestillingen om kufis og kurap. Når en ku raper slippes det ut metangass. Jordbruket er den største kilden til utslipp av metan i Norge og bidrar derfor til klimautslipp. Men ny forskning viser at dette ikke er så ille som først antatt. Metan og CO<sub>2</sub> har ulik levetid i atmosfæren. CO<sub>2</sub> er en langlivet gass, denne gassen lever hundrevis av år i atmosfæren mens metan har en levetid på 12 år. Grunnet den raske nedbrytningen av metan vil et konstant metanutslipp gjøre at metankonsentrasjonen i atmosfæren er stabil. Imens blir det et opphop av CO<sub>2</sub> i atmosfæren da konsentrasjonen bare vil øke (Opplysningskontoret for egg og kjøtt, 2020).

Også i teksten er det jordbruk og matproduksjon som nevnes som synder når det kommer til produksjon av klimagasser.

«Mennesker produserer klimagasser. Vi slipper ut klimagasser når vi kjører bil, båt eller fly, og når vi produserer og transporterer mat og andre varer.» (Hosteland et al, 2021a, s.163).

Her kan det diskuteres om det er en uheldig setningsoppbygging. Når man leser dette oppleves det som at dette er fasit med to streker under svaret og at det er kun når vi gjør disse tingene at vi slipper ut klimagasser. Produksjon og transport av mat nevnes spesifikt mens produksjonen av alt annet henvises til som «andre varer». Dette kan være med å svarte landbruket i den form at det er det elevene husker av ting som er negativt for klimaet. Landbruket kommer ikke godt ut av tekstens oppbygging. Måten maten produseres på problematiseres ikke. Vi må uansett ha mat og mat kan produseres og transporteres mer eller mindre klimavennlig, men dette er ikke noe som kommer fram i bøkene. Sitatet åpner derfor ikke opp for kritisk tenkning i rundt temaet. Koritzinsky's (2021) kriteriet nummer seks for «den gode lærebok» Inspirere elevene til å drøfte aktuelle samfunnsspørsmål og hjelpe dem til å danne reflekterte oppfatninger på egenhånd (Koritzinsky, 2021, s. 231), oppfylles ikke da formuleringen ikke skaper rom for refleksjon. Elevene får heller ingen informasjon om hvordan jordbruket produserer klimagasser og om viktigheten rundt å produsere mat.

En av oppgavene som handler om landbruk og klima er en påstand eller faktaoppgave:

«Alle i Norge bør slutte å spise kjøtt for å stanse klimaendringene.» (Eriksen et al, 2021, s. 39).

En stor del av norsk landbruk er kjøttproduksjon, ifølge SSB ble det produsert 348 270 tonn kjøtt i Norge i 2020 (Statistikkbanken kjeldetabell 03551). Denne oppgaven som går på fakta eller mening gir rom for diskusjon i klasserommet, om det er slik at det er hensiktsmessig for miljøet å slutte å spise kjøtt i Norge. Her blir det opp til hver enkelt lærer hvordan de fremstiller det, om landbruket blir stilt i et dårlig eller bra lys og om diskusjonen er forutinntatt eller ensidig.

Kunstig gjødsel eller kunstgjødsel er noe som kommer opp når det skrives om jordbruk og klima. I et av sitatene om kunstgjødsel kommer det ganske harde påstander om matproduksjon.

«I løpet av de siste 40-50 årene har flere begynt å tenke på måten vi produsere mat på, kanskje ødelegger naturen. Store mengder kunstig gjødsel forstyrrer den naturlige veksten i naturen, og sprøytemidler dreper insekter som vi er avhengige av for at planter skal vokse på jorda vår. Matproduksjon er bare bærekraftig hvis den ikke ødelegger naturen vår.» (Hosteland et al, 2021a, s.157).

Ut ifra sitatet kan man oppfatte at kunstgjødsel og sprøytemidler kun er skadelig og at det ikke kommer noe godt ut av å bruke dette. Sitatet maler et ganske svart/hvitt bilde der kunstgjødsel og sprøytemidler kun er negativt. Det store bildet kommer ikke frem i denne sammenhengen heller. Det finnes mange fordeler med kunstgjødsel. Få jordtyper inneholder nok næring til å sikre maksimal vekst av høytytende landbruksvekster, da må det tilføres kunstgjødsel eller naturgjødsel. Kunstgjødsel er renslig å lett å håndtere. Bruk av kun naturlig gjødsel er ikke nok til tilbakeføring av ressurser i jorda, så uten kunstgjødsel taper jorda seg og man får ikke produsert like mye mat (Aarnes, 2011).

Kunstig gjødsel er en formulering som er brukt i læreboken. I landbruket bruker man kunstgjødsel, men kunstig gjødsel er ikke en vanlig benevnelse. Denne formuleringen appellerer til forestillingen vi som mennesker har iboende i oss om at det som er naturlig er bra og det som er kunstig er dårlig. Det tradisjonelle naturlige produktet og produksjonsmåten blir kvalitetsstandard som andre produkter vurderes opp mot (Storstad, 2007, s. 53).

Formuleringen er med på å skape et ensidig og snevert syn på kunstgjødsel. Formuleringen skaper altså en forestilling om at dette ikke er bra. Det er ikke nok at sitatet er snevert og skaper et syn på at de som ikke driver økologisk landbruk forstyrrer den naturlige veksten, men også understreker at kunstgjødsel er kunstig. Dette ved å skape et uttrykk for noe som ikke finnes i landbrukets sjargong, det heter ikke kunstig gjødsel, men kunstgjødsel. Kunstgjødsel, brukes om gjødsel som er industrielt fremstilt, et synonym til kunstgjødsel er mineralgjødsel. Dette fordi kunstgjødsel som regel består av salter som har et høyt innhold av plantenæring sammenlignet med organiske gjødselslag. Kunstgjødselen som brukes mest i dag kalles fullgjødsel og består av nitrogen, fosfor og kalium (Bjørnå, 2019). Ved at læreboken velger å fokusere på det kunstige opp imot det naturlige i stedet for å fokusere på hva kunstgjødsel egentlig er, går de glipp av muligheten for å åpne tverrfaglig samarbeid som er det siste av de ti kriteriene for «den gode lærebok» (Koritzinsky, 2021, s.232). Dette temaet er egentlig ypperlig for samarbeid med faget naturfag. Elevene kunne da fått innsikt i hvordan fagene henger sammen, både den naturvitenskapelige delen av stoffene som er i kunstgjødsel og hva disse stoffene gjør for planteveksten, men også hvordan bruken av kunstgjødsel har påvirket samfunnet. Når man ser på jordbruk i klimasammenheng i lærebøkene, er ikke fremstillingen spesielt bra.

#### Samfunnsforandringer

Etter industrialisering og urbanisering i Vest-Europa på 1800 tallet, ble kjernen i det moderne samfunnet den industrielle produksjonsformen. Samtidig som industrisektoren vokste, ble jordbrukets rolle redusert både økonomisk og som sysselsettingsfaktor. En følge av dette var at en stadig større andel av befolkningen bosatte seg i byer (Schiefløe, 2015, s.465). Når vi ser på bruken av ordene *mat* og *matproduksjon* i lærebøkene kommer dette til syne. Landbrukets rolle har ikke høy nok status til at det skal bli prioritert å skrive om i et produksjonsperspektiv som matproduksjon. Lærebøkene har heller et forbrukerperspektiv så ordet mat kommer til uttrykk i mange sammenhenger. Også sammenhenger som ikke henger sammen med jordbruk og matproduksjon. Schiefløe (2015) skriver om evolusjonsteorier. Teoriene er basert på hvordan samfunnet utvikler seg. Koblingen mellom utvikling og fremskritt står sterkt i denne måten å tenke på. Når vi ser på et av hovedfunnene i historie kategorien, ser vi at samfunnsutvikling og samfunnsforandringer står sterkt. Jordbruk nevnes ofte i sammenheng med jordbrukssamfunn og utviklingen av dette.

«Historien kan deles inn etter hvordan samfunn skaffet mat og lagde det menneskene trengte. Måten samfunnet skaffer mat og lager ting på, har mye å si for hvordan samfunnet er organisert. Bruker vi dette som kjennetegn, kan historien deles inn i tre deler: jeger- og sankersamfunnet, jordbrukssamfunnet og industrisamfunnet.» (Hosteland et al, 2021a, s.186).

Dette utdraget fra Refleks 5, peker på samfunnsendring og evolusjonistisk teori. Eksempelet over faller inn under økologisk-evolusjonistisk teori. Når man ser på samfunnsutviklingen kan man si at den har fire hovedstadier jeger og samlere, hortikulturelle samfunn, agrarsamfunn og industrisamfunn. Produksjonsteknologien er den grunnleggende faktoren som er avgjørende for utviklingen innenfor og imellom stadiene. (Schiefløe, 2015, s. 475). Her ser vi umiddelbart likhetene mellom sitatet tatt i fra læreboken og sitatet til Schiefløe (2015). I økologisk-evolusjonsteori sier man at man kan dele samfunnsutviklingen inn i stadier. Stadiene i de to sitatene er ikke de samme, men de som er skrevet i læreboken er forenklete utgaver av stadiene til Schiefløe (2015). Vi kan derfor si at fremstillingen av jordbruket i dette avsnittet, kan ha en sosiologisk fremstilling med økologisk-evolusjonistisk teori i bunn.

I funnene mine er det flere sitater som går på evolusjonsteori og de forskjellige stadiene i samfunnsutviklingen.

«Menneskene begynte å dyrke jorda for omtrent 11000 år siden. Da fikk vi Jordbrukssamfunn. Menneskene eksperimenterte med de mest næringsrike og velsmakende plantene, slike som hvete, mais, ris og bygg. De ryddet andre

planter vekk for å dyrke akkurat disse. Menneskene begynte også å temme dyr som kunne gi melk, kjøtt, egg og skinn. De store avlingene med korn ga mulighet til å fore husdyr. Avling er et annet ord for mat som er dyrket og plukket fra jorda.» (Eriksen et al, 2021, s. 72).

Her går læreboken fra det enkle til det komplekse. Disse funnene kan ses i sammenheng med at det som hører til fortiden i lærebøkene ses på fra et produksjonsperspektiv der produksjonsmåte står i fokus (Aakvaag, 2012, s.264).

#### Traktorbilder

I kapittelet hvem er vi? Er bildet av en traktor som er produsert i rundt 1960-1970 tallet på siden av der det står om at mennesker lever i samfunn (Hosteland et.al, 2021, s.131). Alle de andre bildene speiler dagens samfunn, bildet som går under kategorien landbruk speiler samfunnet for mange år siden. Traktorer som er så gamle som denne blir fremdeles brukt, men at det er de som blir valgt er med på å understreke oppfatningen av at landbruket er noe vi hadde før.



Figur 18 Samme som figur 3 bilde av traktor som horver funnet i Hosteland et al, 2021a, s.131

Bruken av bilder av traktorer er ofte det som blir brukt når det står om landbruk, dette fordi det er gjenkjennelig og støtter opp under utviklingen landbruket har gått igjennom. Det som muligens ikke er tenkt igjennom av illustratør er hvordan utviklingen i dag er. Dette kan speile stadiet i kommodifiseringen som kalles skuespillersamfunnet. Traktoren er ikke bare en traktor, men et symbol på landbruket, dette uten at det foreligger en umiddelbar referanse til hva den faktisk brukes til (Flø, 2013, s. 159). I alle de fem lærebøkene denne oppgaven tar for seg er det kun to bilder av traktorer som brukes i landbrukssammenheng som er av nyere dato og som speiler det mest vanlige bilde av dagens landbruk. Disse bildene finner vi i Refleks 5 og Arena 6.



Figur 19 Samme som figur 9 bilde av traktor som presser halmballer funnet i Hosteland et al, 2021a, s.156

Dette bildet er stort øverst på siden og vises godt, det er et skikkelig blikkfang. Det er noe av det første elevene ser når de blir opp på siden. Bildet er med på å bygge opp under hvordan vi i Norge får maten vår i dag. Det står derimot ingenting om at de presser halmballer etter at det har blitt høstet korn. Man får en følelse av at bildet er brukt for illustrasjonen sin skyld. Det kan se ut til at forlaget har tenkt på kriteriet åtte i



Koritzinsky (2021) sine ti kriterier for «den gode lærebok» utforming. Boken må være ryddig, engasjerende, variert og oppleves som tiltalende for brukeren (Koritzinsky, 2021, s.232). Men at dette er den eneste grunnen til at bildet er brukt, da det ikke står noe spesifikt om bruken av traktor i landbruket.



Figur 20 Samme som figur 12 bilde av traktor som horver funnet i Eriksen et al, 2021, s. 79

Dette bilde i Arena 6 derimot må man nesten ha lupe for å se da det er mikroskopisk. Her står det heller ingen ting om hva som gjøres med traktor og hvilket utstyr som henger bak. Bildet har en oppgavetekst.

«Snakk sammen eller søk på nett. Finnes det Jordbruk i nærheten av der dere bor? Hva tror du er forskjellen på dette jordbruket og det alle første jordbruket? Er det noe som kan være likt?» (Eriksen et al, 2021, s. 79).

Bildet sin funksjon på denne siden er nesten som et symbol på landbruk. Det kan tenkes at det er fordi det er noe som kan være kjent for elevene. Formuleringen snakk sammen eller søk på nett viser skillet i samfunnet slik det er i dag. Flø (2013) beskriver bygdesamfunn flest som uttynna og monoton (Flø, 2013, s. 154). Det kan derfor tenkes at alternativet «søk på nett» står der. Landbruket er ikke noe som alle har kjennskap til i dag og mange bor i by. I boken Norsk landbrukshistorie beskrives landbruket på denne måten «landbrukets historie var i lang tid historien om landet, men landbrukshistorien har stadig blitt en mindre del av nyere norsk historie etter 1950» (Almås, 2002, s. 409).

En illustrasjon av traktor som blir brukt er denne illustrasjonen fra Arena 6.



Figur 21 Samme som figur 11 illustrasjon av dame på traktor uten hytte funnet i Eriksen et al, 2021, S. 57

Illustrasjonen kan være gjenkjennelig hos elevene da det ligner på barne-tv-figuren Gråtass. Bildet bygger opp under det romantiske og symbolske rundt matproduksjon og kan kanskje være det en kjøper av et matprodukt ser for seg når de kjøper produktet. Her trår den nye formen mat og matvarer inn igjen, der vi ikke lenger kjøper maten bare for å spise den, men også for den symbolske verdien av det (Flø, 2013, s. 159). Bildet spiller også på noe nasjonalromantisk, en dame i stråhatt som kjører en traktor på et jorde. Et gammelt symbol på det autentiske norske, kjent gjennom dagens markedsføring av mat (Storstad, 2009, s.74). Bygda fremstilles i et av to lys enten som tradisjonell og gjennomgående negativt eller bygda som idyllisk. Illustrasjonen av damen

med stråhatt på en traktor spiller på det idylliske. Bilde av bygda som en plass hvor det er ro, det er rent, trygt, det er pent og grønt og de som bor der har et sunt liv kommer til uttrykk gjennom illustrasjonen (Berg & Lysgård, 2004, s. 73). Jordbruket og livet på bygda fremstilles idyllisk.

Traktoren som er avbildet er ikke den mest brukte i dagens landbruk, men den brukes fortsatt noen steder. Et eksempel på dagens bruk av slike traktorer kan vi finne hos familien Kjølberg. Der driver den ene broren gård mens den andre broren har et traktormuseum på låven.

«– Vi bruker den fortsatt til litt forskjellige oppgaver på gården, forteller «museumsbestyrer», Lars-Kristian Kjølberg, og ser bort på 70-tallsklassikeren. Her på gården er fortsatt mange gamle traktorer i bruk, som et bevis på at de fortsatt går og faktisk kan gjøre nytte for seg.

– Det morsomme er jo å få dem til å gå. En av de eldste, en Ferguson Brown modell A fra 1938, fikk jeg endelig start på i sommer. Da var jeg ute og pløyde litt på jordet, med en plog fra samme tidsepoken, forteller Lars-Kristian.» (Byrå, 2022).

Dagens utvikling i samfunnet skjer raskere og raskere, dette også i landbruket. Dette kan betegnes som sosiokulturell evolusjon. Oppfinnelser preger samfunnet og jordbruket og fremskrittene er dyptgripende (Schiefløe, 2015, s. 475). I jordbruket er dette i form av en rekke oppfinnelser som melkerobot og slurrykat for spredning av gjødsel. Disse fremskrittene vises ikke i lærebøkene. I stedet er det ofte bilder av gamle traktorer. Fokuset er altså ikke på oppfinnelser i flertall som har gjort at produksjonen av mat har blitt mer effektiv. Fokuset ligger på en av oppfinnelsene, traktoren. Hvordan den ene oppfinnelsen som er sterkt representert med bilder brukes, kommer heller ikke frem. Det er kun bilde av et fremskritt «traktoren» men ingen beskrivelse av hvordan den brukes eller hvordan den er med på å skape effektivitet i landbruket.

Uheldige formuleringer

Når dyr får mat fôrer man, men ifølge et sitat i samfunnsfag 5 så matet de dyrene. Her er det snakk om produksjonsdyr og ikke kjæledyr. Når man sitter og leser igjennom lærebøkene blir det noen ganger så man lurer på om de som har skrevet det, har tenkt igjennom formuleringen eller om det er ubevist eller uvitenhet som ligger bak.

«Barn som bodde på gård, var ofte med i fjøset og matet, melket og stelte dyrene om morgenen.» (Bjerkaas et al, 2021, s.10).

Man mater altså ikke, man fôrer. Et eksempel på dette er fra for eksempel produksjonsdyret storfe. Størstedelen av drøvtyggers fôrrasjon består av grovfôr (Stutlien, 2020, s.3). Når man skriver om landbruk er det viktig at man bruker de ordene og sjargongene som brukes i landbruket. Forenkler man ordbruken er man også med på å forenkle elevenes oppfattelse av landbruket. Ved å bruke ukorrekte formuleringer kan man si at sitatet ikke oppfyller det første kriteriet Koritzinsky (2021) har for «den gode lærebok» i samfunnskunnskap. Elevene får ikke korrekte fakta om samfunnet (Koritzinsky, 2021, s. 231).

En annen formulering som er brukt som er uheldig, er formuleringen kunstig gjødsel i stedet for kunstgjødsel. Dette kan du lese om på side 34 og 35 under «Jordbruk som klimaversting».

Normer?

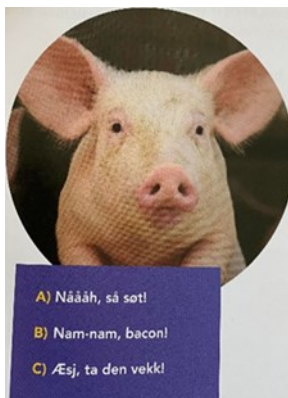
Arena 5 har et kapittel som handler om normer, der er landbruket, mat og matproduksjon brukt som eksempel. Men hva er egentlig en norm og handler det som står der om normer? Per Morten Schiefloe (2015) skriver om normer og definerer det: «Normer sier hva slags atferd som er tillatt og ikke tillatt» (Schiefløe, 2015, s.198). Ifølge Schiefloe (2015) finnes det fire typer normer, konvensjoner, skikk og bruk, påbud/forbud og lover og regler. I Arena 5 sitt kapittel om normer skriver de:

«Når vi lærer normer, lærer vi å tolke det som skjer rundt oss - for eksempel om en bøtte blod etter slakting skal bli til blodpølser eller om den skal kastes. Men vi lærer også hva vi skal føle om det vi ser - skal synet og lukta av blodpølser gjøre oss lykkelig eller skal den få oss til å brette oss?» (Eriksen et al, 2020, s. 202).

Konvensjoner setter grense for akseptabel atferd. Skikk og bruk omfatter de allmenne reglene for forhold mellom mennesker og sosial omgang. Påbud eller forbud, her er kravene til adferd mer alvorlige, eksempler på forbud er å lyve eller gå til fysisk angrep på andre. Den siste formen for normer er lover og regler, adferd som er i strid med lover og regler straffes med bøter eller fengsel (Schiefløe, 2015, s.150).

Når vi ser på denne definisjonen av hva en norm er så lurer man egentlig på hva som menes med sitatet i fra Arena 5. Om en bøtte med blod skal kastes eller bli til blodpølse har ingenting med normer å gjøre. Om man er glad i blodpølser trenger man ikke å bli lykkelig av lukten på samme måte som man ikke trenger å brette seg om man ikke er glad i blodpølser. Det har heller ingen ting med normer å gjøre. Normer er forventninger fra samfunnet knyttet til oppførsel, og har ikke så mye med følelser å gjøre annet at man prøver å følge konvensjonene. Fordi sanksjoner for at du ikke følger normene er blant annet latterliggjøring (Schiefløe, 2015, s.150).

I kapitlet om normer er det ikke bare sitatet over som kan knyttes til landbruk, men også to bilder med oppgavetekst:



Figur 22 Samme som figur 5 bilde av en gris funnet i Eriksen et al, 2020, s. 203

«Hva føler du? A) Nåååh, så søt! B) Nam-nam, bacon! C) Æsj, ta den vekk!» (Eriksen et al, 2020, s. 203).



Figur 23 Samme som figur 6 bilde av blodpølser funnet i Eriksen et al, 2020, s. 203

«Hva føler du? A) Nam, Blodpølse til middag! B) Au! Mamma må ha skåret seg i hånda! C) Æsj, så ekkelt!» (Eriksen et al, 2020, s. 203).

Som etablert i avsnittet over har ikke følelser så mye med normer å gjøre. Oppgavene fremstår som uforståelige. «Hva føler du» for så å ha et bilde av en grisunge med

alternativer som «Nam-nam, bacon!» eller «Æsj ta den vekk!». Oppgaven er sikkert ikke ment til å legge føringer eller skape unødvendig negativt fokus på landbruket, men den skaper rom for å føle at noe er ekkelt uten forkunnskaper eller at ting er satt i perspektiv. Det samme kan sies om oppgaven med bilde av en som lager blodpølser «Au! Mamma har skåret seg i hånda!» Hva er dette for noe? Hva er det egentlig de mener her? Er det virkelig dette som skal ta opp plassen i lærebøkene til elevene. Ikke handler det som står om normer, om normer. Følelsene man kan velge å svare, om hva man føler når man ser på bildene er egentlig ikke veldig gjennomtenkt heller. Under valg av datamateriale kom valget om at kun lærebøker skulle analyseres. Når det er sagt så hadde det vært svært interessant å sett lærerveiledningen for kapittelet om normer i Arena 5. Dette fordi hva som menes med dette kapittelet fremstår uforståelig for meg.

Det idylliske landbruket sine to motpoler

Når vi ser på det lille som står om landbruket i lærebøkene får man en oppfatning av at landbruket enten er idyllisk, eller noe vi hadde før eller en klimaversting. Det er kun et sitat som motstrider dette. Under kategorien konflikt er det to sitater, det ene komme også under kategorien klima og du kan lese om det i avsnittet «Landbruket som klimaversting». Det andre sitatet viser litt av det dagens bonde faktisk må stri med. Jordbruksarealet i Norge bygges stadig ned. Enten for industri, bolighus eller fritids og kultur arenaer.

«En kommune vil bygge idrettshall sånn at flere barn kan drive med idrett på fritiden. Stedet der de vil bygge idrettshallen, er et jorde som brukes til å dyrke mat. Å bygge hallen fører til at det blir mindre jord å dyrke mat på i framtiden» (Eriksen et al, 2021, s. 169).

Et konkret eksempel på at dette skjer i dag kan være travbaneutbyggingen på Fannrem i Orkland kommune. Der vedtok kommunen tvangssalg av jorden til hun som eide jorden for å bygge travbane og parkeringsplasser (Lone, 2020). At en av lærebøkene åpner opp for at elevene får mulighet til å reflektere og drøfte en av konfliktene som dagens bønder står ovenfor, samtidig som de får reflektert over at jorden brukes til å dyrke mat er positivt.

To små sitater som nevner at noen fremdeles jobber i landbruket

Ifølge SSB er det per kvartal 4 2019, 22 298 personer som jobber innenfor jordbruk og tilhørende tjenester, jakt (SSB, 2019). En av lærebøkene skriver om jobber i dag. Der nevnes bønder i en bisetning når det snakkes om yrker der man bruker kroppen.

«Men fortsatt er det mange yrker man må bruke kroppen, for eksempel om man er bonde eller arbeider med rengjøring eller med pleie av syke og eldre.» (Hosteland et al, 2021a, s.37).

Måten dette er skrevet på, viser at det fremdeles er folk som jobber i landbruket noe som er positivt. Dette sitatet ses i sammenheng med et sitat til i fra samme side i læreboken.

«Jordbruk og fiske er fortsatt viktig. Men i dag fins det flere forskjellige næringer og yrker.» (Hosteland et al, 2021a, s.37).

Når oppfatningen om at jordbruk er noe vi hadde før kommer fra en del av sitatene samlet sett, er disse sitatene med på å rette opp litt av bildet man får på jordbruket. Ved at det kommer frem at jordbruket fortsatt er viktig, settes fokuset på at det er noe vi faktisk har i dag.

Jordbruket i distrikts Norge og den store verden

I kapitlene om geografi nevnes også jordbruket. Når det skrives om Trøndelag og Østlandet blir blant annet jordbruket nevnt som en av kjennetegnene til regionene.

«Her er det mange store, fine jordbruksområder, og jordbruk har alltid vært viktig.» (Hosteland et al, 2021a, s.40).

Når det skrives om Trøndelag er det fine jordbruksområder og fokus på at jordbruket alltid har vært viktig. I Trøndelag er det altså jordbruksområder, mens på Østlandet der er det jordbruksbygder.

«Men Østlandet har både kyst med skjærgård, store skogområder, flate jordbruksbygder og høye fjell.» (Hosteland et al, 2021a, s.46).

Om formuleringen er bevisst eller bare for å skape variasjon vites ikke. Ifølge det norske akademis ordbok er et område helhet av aktiviteter, fenomener og forhold som er av en særlig type i en bestemt sammenheng (Det norske akademis ordbok, 2022). Mens bygd er et landområde med gårder som utgjør et naturlig hele til forskjell fra by (Det norske akademis ordbok, 2022). Ut ifra språkbruken er aktiviteten jordbruk til stede i Trøndelag mens på Østlandet er det landområder med gårder.

Når jordbruket skrives om internasjonalt er det kontinent-vis det henvises til, det er altså enorme områder det henvises til. Eksempler på dette er Afrika og Sør-Amerika. I Afrika er det klima og forholdene for jordbruk det skrives om. Her er det ifølge læreboken vanskelig å drive jordbruk mange steder, samtidig som det er mange som lever av jordbruk.

«I Afrika er det mange som lever av jordbruk. Noen steder er det vanskelig å drive jordbruk på grunn av tørke, men andre steder blir det dyrket blant annet korn, frukt, grønnsaker, kaffe og kakao.» (Hosteland et al, 2021b, s.20).

Bildet elevene har på jordbruk når det skrives om det i andre sammenhenger er norsk jordbruk, det skrives om at det er jordbruk og forhold rundt jordbruket, men ikke noe om ressursene de som driver jordbruket har.

«Mange søramerikanere er sysselsatt i jordbruk. Det blir blant annet dyrket kaffe, kakao, mais, bønner og bananer. I Argentina og Uruguay er det store slettelandskaper som kalles pampas. Her er det mye husdyrhold, og særlig storfekjøtt blir eksportert til utlandet.» (Hosteland et al, 2021b, s.33).

I Sør-Amerika er fokuset heller på sysselsetting enn det er på klima, slettelandskaper nevnes. Ordbruken i sitatet fra Sør-Amerika gjør at man som voksen fort kan lese det som at her er det større produksjoner i og med at ordet eksport brukes i sitatet. Her er det som mange andre steder opp til læreren hvordan hen tar tak i teksten og bruker den i undervisningen. Sitatet i seg selv kan være litt komplisert og over elevenes modenhetsnivå sett for seg selv (Koritzinsky, 2021, s. 231).

## 5.0 Konklusjon

For å konkludere, trekkes inn hovedfunnene og hovedresultatene i min analyse. Jordbruket fremstilles fra ulike perspektiver. Nasjonale fremstillinger er ofte skrevet i nåtid mens fremstillingen av jordbruket globalt er både i nåtid og i fortid ut ifra hvilken lærebok man velger å bruke. Den globale fremstillingen som er i fortidsform, tar for seg jordbrukssamfunnet og overgangen til industrisamfunn. Men den som er skrevet i nåtid omhandler ressurser i ulike kontinent. Den lokale fremstillingen er smal, men denne finnes det også spor av i lærebøkene.

I perspektivet som går på harmoni versus konflikt kommer det frem at landbruket fremstår mer harmonisk når det omtales i fortid, mens i nåtid er det mer preget av konflikt. Dette ved at i fortids og historisk landbruk er det mer fokus på oppdagelsen om at man kunne så korn i jorda og at de fleste var bønder. Mens i nåtidens jordbruk fremstilles jordbruket mer konfliktfylt ved matproduksjon som en versting for klima for eksempel.

Perspektivet som omhandler stabilitet eller endring enten ved menneskers ideer og verdier eller ved materielle interesser og strukturer er funnet på dette i forhold til fremstillingen av landbruket. Ordet mat brukes masse i lærebøkene, mens ordet matproduksjon nesten ikke er brukt. Dette kan si oss noe om at menneskers ideer og verdier er i fokus og at læreboken speiler et konsumsamfunn.

Synet på landbruket i fremtiden i lærebøkene er vanskelig å konkludere rundt. I perspektivet som omhandler et optimistisk versus pessimistisk syn på fremtiden, er det kun et sitat som er fremtidsrettet og det er ikke så optimistisk. Om man ser på helheten kan man se at fortid er mer optimistisk, mens nåtid er mer pessimistisk og det er ingen ting i lærebøkene som underbygger at det skal bli optimistisk igjen i fremtiden. Derfor kan det være mulig å konkludere med at synet på jordbruket i fremtiden kan være pessimistisk.

Jordbruket fremstilles veldig fortidspreget i lærebøkene. Man sitter igjen med en oppfatning av at jordbruket er noe vi hadde før. Dette gjennom at fortid har fått større plass i jordbruksfremstillingen. Nåtidens landbruk fremstilles snevert. Fortidskonteksten er gjentakende, og det står ingen ting om hvordan vi skaffer oss mat i dag i lærebøkene.

Jordbruket fremstilles også når det er snakk om klima i lærebøkene. Her fremstilles jordbruket i et dårlig lys. Dette gjennom en rekke sitater og oppgaver. Eksempler som forestillingen om at man skal slutte å spise kjøtt for å redde klimaet, kyr på beite som blir sammenlignet med et fly og en oljeplattform, en ensidig fremstilling av kunstgjødsel som noe dårlig og at matproduksjon spesifikt nevnes når det skrives om hva som slipper ut klimagasser er hensiktsmessig å nevne her. Jordbrukets fremstilling i sammenheng med klima er altså ikke særlig bra.

Man kan se et tydelig skille på samfunnsforandringer i lærebøkene. Jordbrukets fremstilling forandrer seg fra produksjonsorientert til forbrukerorientert. Dette blir blant annet tydelig gjennom bruken av ordene mat og matproduksjon. Forbrukerperspektivet eller konsumsamfunnet framstår altså klart i forhold til at produktet fremstår viktigere enn produksjonen av produktet.

Fremstillingen av landbruket er også forenklet. Dette gjennom noen formuleringer. Lærebøkene har tatt seg friheten til å forenkle eller endre på faguttrykk. Kunstgjødsel blir kalt kunstig gjødsel og i stedet for å skrive at man fôrer dyrene står det at man mater dem. Formuleringene gjør at innholdet forandrer mening og at eleven ikke lærer hva ting i landbruket egentlig heter.

I en av kategoriene er det vanskelig å sette ord på hvordan landbruket fremstilles. Det er i det hele tatt vanskelig å forstå seg på hva lærebokforfatterne og forlaget vil med

innholdet. Kategorien det refereres til er normer. I analysen kommer det frem at kapitlet om normer ikke har noe med normer å gjøre. Forestillingen om at man enten synes en gris er søt, ekkel eller har lyst til å spise den henger heller ikke på greip. Her er det i det hele tatt vanskelig å konkludere med noe som helst.

Lærebøkene inneholder en del bilder. Det som særlig skilte seg ut, var bruken av traktorbilder når det var innhold som handlet om jordbruk. Bilder av traktor er nesten fremstilt som et symbol på dagens jordbruk og landbruk. Det som var gjentakende i bruken av bildene og illustrasjonene er at de ikke har noen mål i seg selv, det står ingenting om hva de brukes til og man får en oppfatning av at det er sidefyll og blikkfang.

Selv om fremstillingen av dagens landbruk er snever og mangelfull finnes det et sitat som setter fokus på et av problemene til dagens bønder. En av dagens utfordringer er nedbygging av dyrket mark. Dette sitatet lar elevene diskutere for og mot å bygge ned det som gir oss maten vår. Med blick på lærebøkene fra et jordbruksperspektiv er dette noe som savnes og som det skulle være mye mer av i bøkene.

For å avslutte konklusjonene, må det nevnes at på tross av det helhetlige bildet av at jordbruket er noe vi hadde før. Så nevnes det faktisk i to sitater at noen fremdeles jobber innenfor landbruket. Landbruket i lærebøkene er ikke glemt, men fremstillingen av det kan virke som at det var noe vi hadde før, at dagens jordbruk er konfliktfylt, det er mer fokus på konsum enn på produksjon, jordbruket er en klimaversting, formuleringer er forenklet og traktorbilder brukes mer som et symbol på jordbruk enn å faktisk beskrive det som skjer. Jordbruk som omtales i fortid fremstår mer harmonisk og idyllisk. Når vi ser på det lille som står om landbruket i lærebøkene får man en oppfatning av at landbruket enten er idyllisk, eller noe vi hadde før eller en klimaversting.

Helt til slutt må det understrekes at det er kun bøker fra to trinn som er analysert. Man får ikke full oversikt over alt elevene lærer om landbruket. Det er kun perspektiv fra 5. og 6. trinn som kommer frem. Det har vært interessant å forske videre på opplæring om jordbruk i skolen, der man har sett på hele løpet og ikke bare noen få trinn. Oppfatningen om det idylliske perspektivet kan forandre seg lengre opp i trinnene. Det er ikke sikkert det idylliske barne-tvpreget er der på ungdomstrinnene. Det kan hende at bildet av landbruket blir mer nyansert og legger opp til mer kritisk tenkning og refleksjon på høyere trinn.

## Litraturliste

- Almås, R. (2002). Norges landbrukshistorie IV, 1920-2000 frå bondesamfunn til bioindustri. Oslo: Det norske samlaget
- Almås, R. Haugen, M. S., Rye, J. F & Villa. M. (2009) Den nye bygda. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Andersen-Bakken, E. & Bakken, J. (2017). Kulturmøter og kulturkonflikter i norsklærebøker. Oslo: Universitetsforlaget
- Bakkebråten, W. R. (2020, 15. juni). Fagfornyelsen. Norsk lektorlag hentet fra <https://www.norsklektorlag.no/info/fagfornyelsen/>
- Berg, N. G. & Lysgård, H. K. (2004). Ruralitet og urbanitet – bygd og by. Mennesker, Steder og regionale endringer. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Bjerkaas, M., Krauss, K, V. & Stenersen, Ø. (2021). Samfunnsfag 5. Oslo: Cappelen Damm.
- Bjørnå, F. (2019, 14. mars.) kunstgjødsel. Store norske leksikon Hentet fra <https://snl.no/kunstgj%C3%B8dsel>
- Bratholm, B. (2001). Godkjenningsordningen for lærebøker 1889-2001 en historisk gjennomgang. Notat 5/2001: Fokus på pedagogiske tekster høyskolen i Vestfold. [http://www-bib.hive.no/tekster/hveskrift/notat/2001-05/not5-2001-02.html?fbclid=IwAR02KQrzO1J1JdOVhXSWNe56ui57t\\_mVpl-5X0FiwpKe\\_G3TXx\\_3mfVKkDo](http://www-bib.hive.no/tekster/hveskrift/notat/2001-05/not5-2001-02.html?fbclid=IwAR02KQrzO1J1JdOVhXSWNe56ui57t_mVpl-5X0FiwpKe_G3TXx_3mfVKkDo)
- Brunborg, H. (2009, 17. august). Sentraliseringen fortsetter. Statistisk sentralsentralbyrå. <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/sentraliseringen-fortsetter>
- Byrå, T. (2022). Låven full av Ferguson-historie. Eiksenteret. Hentet fra <https://www.eiksenteret.no/laven-full-av-ferguson-historie>
- Det norske akademis ordbok. (2022). Bygd. Oslo: Det norske akademi for språk og litteratur. Hentet fra <https://naob.no/ordbok/bygd>
- Det norske akademis ordbok. (2022). Område. Oslo: Det norske akademi for språk og litteratur. Hentet fra <https://naob.no/ordbok/omr%C3%A5de>
- Eriksen, K, G., Grødem, S, K., Nodeland T, S. & Sibeko, G. (2020). Arena 5 samfunnsfag. Oslo: Aschehoug undervisning.
- Eriksen, K, G., Grødem, S, K., Nodeland T, S. & Sibeko, G. (2021). Arena 6 samfunnsfag. Oslo: Aschehoug undervisning.
- Flø, B. E. (2013). Me og de andre: Om lindukar, framstegspartiet og bygda som sosial konstruksjon: Sosiologisk tidsskrift, nummer 2 årgang 2013. Universitetsforlaget.
- Gleiss, M. S. & Sæther, E. (2021). Forskningsmetode for lærerstudenter. Å utvikle ny kunnskap i forskning og praksis. Oslo: Cappelen Damm AS
- Hosteland, S., Lie, T, G., Maliks, J. & Skjæveland, Y. (2021a). Refleks 5 elevbok samfunnsfag. Oslo: Gyldendal
- Hosteland, S., Lie, T, G., Maliks, J. & Skjæveland, Y. (2021b). Refleks 6 elevbok samfunnsfag. Oslo: Gyldendal



- Koritzinsky, T. (2021). Samfunnskunnskap fagdidaktisk innføring (5. utg.). Oslo: universitetsforlaget.
- Leiulfsrud, H. & Frisvold, B, S. (2003) Samtidsdiagnoser i sosiologien- forestillinger om 'Det nye arbeidslivet'. Sosiologisk tidsskrift vol.11 utg.2. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2928-2003-02-03>
- Lone, K. A. (2020, 8. oktober). Kommunen har vedtatt tvangssalg av Randis eiendom for å bygge <<nye Leangen>>. Det kan være ulovlig. Hentet fra <https://www.adressa.no/sport/i/PRR5gJ/kommunen-har-vedtatt-tvangssalg-av-randis-eiendom-for-aa-bygge-nye-leangen-det-kan-vaere-ulovlig>
- Okstad, G. (2022. 3. mai). Vi lærer å spille blokkfløyte, men ikke hvordan maten lages. *Adresseavisen*, s.12.
- Opplysningskontoret for egg og kjøtt. (2020, 7. April). Hva betyr metanutslipp fra kua? Hentet fra <https://www.matprat.no/artikler/matproduksjon/hva-betyr-metanutslipp-fra-kua/>
- Schiefloe, P, M. (2015). Mennesker og samfunn innføring i sosiologisk forståelse (2. utg.). Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- Schärer, J. (2021). Graseng som karbonlager. *NIBIO*. Hentet fra <https://www.nibio.no/nyheter/graseng-som-karbonlager>
- Statistisk sentralbyrå. (2021). Arealbruk og arealressurser. Statistikkbanken kildetabell 09594 hentet fra <https://www.ssb.no/natur-og-miljo/areal/statistikk/arealbruk-og-arealressurser>
- Statistisk sentralbyrå. (2021). Gardsbruk, jordbruksareal og husdyr, statistikkbanken kildetabell 04500. hentet fra <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/jordbruk/statistikk/gardsbruk-jordbruksareal-og-husdyr>
- Statistisk sentralbyrå. (2022). Gardsbruk, jordbruksareal og husdyr, Statistikkbanken kjeldetabell 05988 hentet fra <https://www.ssb.no/statbank/table/05988>
- Statistisk sentralbyrå. (2022). Korn og oljevekster, areal og avlinger, statistikkbanken kildetabell 07479. hentet fra <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/jordbruk/statistikk/korn-og-oljevekster-areal-og-avlinger>
- Statistisk sentralsentralbyrå. (2019). Antall arbeidsforhold og lønn, 11656: Lønnstakere og jobber, etter alder, næring (SN2007), statistikkvariabel, kvartal og kjønn. hentet fra <https://www.ssb.no/statbank/table/11656/tableViewLayout1/?loadedQueryId=10058076&timeType=item>
- Statistisk sentralsentralbyrå. (2022). Kjøttproduksjon, Statistikkbanken kjeldetabell 03551 hentet fra <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/jordbruk/statistikk/kjotproduksjon>
- Storstad, O. (2007). Naturlig, nært og trygt. En studie av hvordan forbrukertillit til mat påvirkes av produksjonsmåte og matskandaler. Trondheim: Norsk senter for bygdeforskning.
- Storstad, O. (2009). Det nasjonale i det globale. Nasjonale, lokale og rurale symboler i markedsføringen av mat.
- Stutlien, G. S. (2020. 27. oktober). Fôring storfe, seminar NBS hentet fra [https://www.smabrukarlaget.no/sfiles/9/95/6/file/foring-storfe\\_uu.pdf](https://www.smabrukarlaget.no/sfiles/9/95/6/file/foring-storfe_uu.pdf)
- Utdanningsdirektoratet. (2020). Læreplan i samfunnsfag (SAF01-04). Hentet fra <https://www.udir.no/lk20/saf01-04/kompetansemaal-og-vurdering/kv146>

Utdanningsdirektoratet. (2020). Overordnet del – Bærekraftig utvikling. Hentet fra <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/prinsipper-for-laring-utvikling-og-danning/tverrfaglige-temaer/2.5.3-barekraftig-utvikling/?TilknyttedeKompetansemaal=true>

Aakvaag. G. C. (2012). Moderne sosiologisk teori. Oslo: Abstrakt forlag.

Aarnes, H. (2011, 3. februar). Kunstgjødelse og naturgjødelse. Oslo: UIO Institutt for biovitenskap hentet fra <https://www.mn.uio.no/ibv/tjenester/kunnskap/plantefys/plfys/mineral/gjoedse.html#fordeler>

Aashamar, P. N., Bakken. J. & Brevik. L. M. (2021). Fri fra lærebokas tøyler. Om bruk av læreboka og andre tekster i norsk, engelsk og samfunnsfag på 9. og 10. trinn. Norsk pedagogisk tidsskrift. Oslo: universitetsforlaget.

